

Dipl. inž. Veljko Miljanović

Dipl. inž. Spasenija Ivanišević

Vet. Momčilo Pejović

*Republička savjetodavna služba za
unapređivanje poljoprivrede — Titograd*

Mjere za unapređenje poljoprivrede na individualnim gazdinstvima u Crnoj Gori

Uvod

Dogovorom o osnovama Društvenog plana Crne Gore za razvoj poljoprivrede, prehrambene i duvanske industrije, za vrijeme od 1976-1980. utvrđeni su politika razvoja poljoprivredne proizvodnje, izvori finansiranja i mjere za sprovođenje plana, zasnovane na savremenim zahtjevima stanovništva i materijalnim rezervama, potpunijem iskorišćavanju kapaciteta i prirodnih bogatstava, intenzivnijoj i jačoj društveno-organizovanoj proizvodnja, dugoročnom udruživanju rada i sredstava proizvodnje prerađivačkih i prometnih organizacija, povećanju produktivnosti rada i dohotka i usklađivanju razvoja kapaciteta za proizvodnju i preradu proizvoda, radi sigurnijeg snabdijevanja potrošača poljoprivredno prehrambenim proizvodima. Dogovorom je predviđen rast ukupne proizvodnje po stopi od 3,7% godišnje u čemu bi proizvodnja na društvenom sektoru rasla po stopi od 7,5% a na individualnom 3,1%.

Pri tome se odgovarajuća pažnja poklanja razvoju poljoprivrede na individualnom sektoru, na kojemu se nalaze najveći poljoprivredni potencijali i rezerve — oko 94% zemljišta i 98% stočnog fonda, kako bi se ti kapaciteti koristili intenzivnije u boljoj organizaciji i udruživanju rada i sredstava kao i primjeni savremene tehnologije. Razvoj poljoprivredne proizvodnje na selu doprinosi integralnom razvoju samoupravnih odnosa cijelog društva.

Investiciono ulaganje za razvoj poljoprivrede na individualnom sektoru iznosiće oko 370 miliona dinara. Dogovorene su i mjere koje treba da izvršava svaki učesnik Dogovora.

U ovom dijelu prikazuje se pregled značajnijih aktivnosti za ostvarivanje politike i mjera razvoja poljoprivrede na individualnom sektoru u periodu oktobar 1978 — decembar 1979, sa posebnim osvrtom na usmjeravanje proizvodnje po regionima, investiciona ulaganja, udruživanje zemljoradnika, organizaciju stručne službe i primjenu savremene tehnologije — mehanizacije, hemizacije, selekcije i nekih drugih mjera.

A. Usmjeravanje poljoprivredne proizvodnje po regionima

Projekcijom razvoja poljoprivrede u Crnoj Gori za period od 1976-1985. izvršena je podjela na dva osnovna proizvodna područja: mediteransko i brdsko-planinsko, sa šest agrarno-proizvodnih regiona, čija je proizvodnja bazirana na međusobnim komparativnim prednostima.

Mediteransko proizvodno područje obuhvata primorski region sa opštinama: ulcinjskom, barskom, budvanskom, tivatskom, kotorskom i hercegnovskom i orijentacijom na specijalizovanu robnu proizvodnju maslinovog ulja, voća, povrća, grožđa, cvijeća, duvana, mlijeka, ribe, mesa i jaja i zetsko-bjelopavlički sa opštinama: titogradskom i danilovgradskom i orijentacijom na proizvodnju: grožđa, voća, povrća, cvijeća, duvana, ribe, mesa i jaja.

Brdsko-planinsko proizvodno područje obuhvata region krša sa opštinama cetinjskom, i nikšićkom, sa orijentacijom na proizvodnju mesa, mlijeka, krompira i kontinentalnog voća, polimski region, sa opštinama: bjelopoljskom i ivangradskom, i proizvodnjom uglavnom mesa, mlijeka, voća i kukuruza, centralno-planinski region, sa opštinama kolašinskom, mojkovačkom, pluzińskom, šavnićkom i žabljačkom, i proizvodnjom prvenstveno mesa, mlijeka, ječma i krompira i sjeveroistočno-planinski region, sa opštinama rožajskom, plavskom i pljevaljskom, sa orijentacijom uglavnom na proizvodnju mesa, mlijeka i krompira.

Pored toga, u svim regionima postoje povoljni uslovi za rast i eksploataciju ljekovitog bilja i šumskih plodova.

Na području Crne Gore ima oko 225 seoskih mjesnih zajednica sa oko 75000 domaćinstava u kojima živi oko 354000 stanovnika.

Pregled seoskih mjesnih zajednica, broj domaćinstava i poljoprivrednog stanovništva po proizvodnim područjima, regionima i opštinama prikazuje tab. 1.

B. Investiciona ulaganja u razvoj poljoprivrede

Centralno pitanje daljeg unapređivanja poljoprivrede na individualnom sektoru predstavlja obezbjeđenje sredstava.

Za period od 1976. do 1980. Dogovorom je predviđeno da se na ovom sektoru uloži 370 miliona dinara, od čega:

— iz udruženih sredstava 250 miliona,

— iz sredstava FNP-a 120 miliona, od kojih će se 70 usmjeriti na područje manje razvijenih opština.

Sredstva za unapređivanje poljoprivrede na individualnom sektoru obezbjeđuju se na osnovu: Samoupravnog sporazuma poslovnih banaka, Programa stvaranja rezervi mesa u živoj stoci i Kreditnih linija Međunarodne banke.

Radi obezbjeđenja 250 miliona udruženih sredstava, 1976. sklopljen je Samoupravni sporazum poslovnih banaka o usmjeravanju 3% stanja dinarske i devizne štednje za razvoj poljoprivrede na individualnim gazdinstvima, na osnovu kojeg bi se za period od 1976. do 1980. obezbijedio planirani iznos. U 1977. zaključen je novi Samoupravni sporazum banaka po kojem su se poslovne banke sporazumjele da za period od 1977. do 1980. za ulaganja u individualni sektor poljoprivrede usmjeravaju 5% prirasta dinarske i devizne štednje, od čega 3% na individualnom a 2% na društvenom sektoru. Na ovaj način se obezbjeđuju manja sredstva od ranije planiranih.

Za period od 1976. do oktobra 1979. iz ovih sredstava utrošeno je oko 172,5 miliona dinara.

Program stvaranja rezervi mesa u živoj stoci na brdsko-planinskom području Crne Gore počeo se realizovati 1975. U razdoblju od 1975-1978. kroz ovaj Program realizovano je 139.239.073 dinara, kojim je obuhvaćeno oko 7400 kooperanata. Dalja realizacija ovoga Programa nastavljena je u 1979. a odobrena sredstva iznose 42.168.000 dinara. Njegovu realizaciju je do oktobra pratio Republički komitet za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu, a od tada Republička direkcija za robne rezerve.

Za ulaganja u individualni sektor poljoprivrede nakon usvajanja Dogovora, obezbijedena su dodatna sredstva i po osnovu dvije kreditne linije Međunarodne banke za obnovu i razvoj, i to:

— po prvoj kreditnoj liniji 1976. god. 500.000 \$

— po drugoj kreditnoj liniji 1977. god. 2.600.000 \$

Dosadašnja ulaganja na individualnim gazdinstvima u vrijeme od 1976-1979. po izvorima finansiranja, opštinama, agrarno-proizvodnim regionima i proizvodnim područjima data su u tab.: 3, 4 i 5.

Podaci pokazuju da se sredstva predviđena Dogovorom o osnovama Društvenog plana za vrijeme od 1976-1980. ne realizuju relativno dobro. Od ukupno oko 372 miliona dinara realizovanih sredstava, u brdsko-planinsko proizvodno područje uloženo je oko 239,3 miliona, ili oko 64⁰%, a u mediteransko oko 132,9 miliona ili oko 36⁰%.

U cilju još uspješnije realizacije ovih sredstava banke bi trebale da brže rješavaju kreditne zahtjeve organizacija udruženog rada u poljoprivredi za ulaganja u individualna gazdinstva.

S druge strane, i neke organizacije udruženog rada u poljoprivredi, prije svega u manje razvijenim opštinama, kasne u izradi investicionih programa. Opštinske skupštine: Ivangrada, Plava, Rožaja, Žabljaka i dr. izradu ovih programa dogovorile su sa Agrokombinomom »Trinaesti jul« i Poljoprivrednim institutom u Titogradu. Jedan broj programa već se realizuje. No, i pomenute projektne organizacije donekle kasne u izradi ovih programa. Sve su to razlozi što je realizovanje ovih sredstava nešto sporije, na što je uticao i katastrofalni zemljotres 15. aprila 1979.

Sredstva od 500.000 \$ odnosno oko 8,9 miliona dinara po prvoj kreditnoj liniji Međunarodne banke iskorišćena su tokom 1976. i 1977. za podizanje stočarskih farmi u ivangradskoj opštini.

Po drugoj kreditnoj liniji 2.600.000 \$ odnosno oko 47,6 miliona dinara) ima više projektnih zahtjeva od kojih su iskorišćena sredstva samo po jednom projektu kod „Bjelasicakooopa“ — Bijelo Polje, oko 6,7 miliona dinara, za izgradnju 49 stočarskih farmi. Odobrena su sredstva još za 4 projekta. Realizacija sredstava po kreditnim linijama obrađena je posebnom informacijom o izgradnji istočarskih farmi u Crnoj Gori.

I sredstva FNP-a realizuju se uspješno. Od 120 miliona dinara koja treba da se realizuju do 1980, do sada je realizovano oko 98,4 miliona, 81% planiranog iznosa, od čega je za brdsko-planinsko područje usmjereno oko 87,7 miliona, oko 89,1⁰%. Znači, već do sada su prenesena Dogovorom planirana sredstva za ulaganja u razvoj poljoprivrede na manje razvijenom području do 1980. (70 miliona dinara).

Sva navedena ulaganja usmjerena su u skladu sa utvrđenom regionalizacijom poljoprivredne proizvodnje. Prema tome, za brdsko-planinsko područje najviše sredstava je usmjereno na proizvodnju mesa i mlijeka, a u mediteransko za proizvodnju voća, povrća i cvijeća.

Investiciona ulaganja realizovana su preko organizacija udruženog rada i zemljoradničkih zadruga samo na onim individualnim gazdinstvima koja ostvaruju trajniju saradnju sa pomenutim organizacijama. Na taj način ova su sredstva stavljena u funkciju udruživanja zemljoradnika.

Na osnovu Zakona o naknadi kamate na kredite za ulaganja u poljoprivredu na teritoriji Crne Gore za period od 1977. do 1980. zemljoradnici koriste investiciona sredstva pod povoljnim kreditnim uslovima uz kamatnu stopu od 6^o/_o, a za Program stvaranja rezervi mesa u živoj stoci od 4^o/_o.

Međutim, do sada nijesu naplaćena sredstva za naknadu beneficirane kamate, što predstavlja ozbiljnu smetnju daljem plasmanu ovih sredstava, jer banke i organizacije udruženog rada u poljoprivredi nijesu više voljne da plasiraju navedena sredstva pod ovakvim uslovima. Da bi se preovladao ovaj problem, u toku je donošenje zakona o usmjeravanju sredstava formiranih po osnovu razlike između aktivne i pasivne kamate, iz kojih će se isplaćivati sredstva za beneficiranu kamatu. U toku je, takođe, donošenje zakona o naknadi kursnih razlika po zajmovima Međunarodne banke.

C. Udruživanje zemljoradnika

Prema odredbama Zakona o udruženom radu i Zakona o udruživanju zemljoradnika, zemljoradnici mogu udruživati svoj rad, zemljište, sredstva rada i druga sredstva međusobno i sa radom radnika i društvenim sredstvima u razne oblike udruživanja, i to:

- u zemljoradničke zadruge i druge oblike udruživanja,
- stupanjem u trajniju saradnju sa organizacijama udruženog rada,
- saradnjom individualnih zemljoradnika sa zemljoradničkim zadrugama i
- stupanjem u zadružne saveze i druga opšta udruživanja zemljoradnika.

Sredinom 1979. u okviru 8 zemljoradničkih zadruga, koliko ih sada ima u Crnoj Gori, bilo je udruženo 177 zemljoradnika, koji su potpisali samoupravni sporazum o njihovom formiranju.

U odnose trajnije saradnje sa organizacijama udruženog rada u istom periodu bilo je stupilo 195 zemljoradnika na dohodovnim odnosima i sa zajedničkim rizikom u okviru pet osnovnih organizacija kooperanata, koje su formirane kod SOUR-a Agrokombinat »Trinaesti jul« — Titograd i Duvanskog kombinata — Titograd. SOUR Agrokombinat »Trinaesti jul« — Titograd, formirao je četiri osnovne organizacije kooperanata, od kojih tri u Titogradu i jednu u Ivankogradu. Pored toga, trajniju saradnju sa ovim i drugim organizacijama udruženog rada bilo je uspostavilo 1979. godine 10719 zemljoradnika, od kojih 3169 na osnovu ulaganja sredstava po samoupravnom sporazumu poslovnih banaka, 120 na osnovu kreditnih linija Međunarodne banke za obnovu i razvoj i 7420 po Programu rezervi mesa u živoj stoci. Ova saradnja zasnovana

je na kupo-prodaigim odnosima. Međutim, kako se radi o dugoročnoj saradnji i njome je obuhvaćen veliki broj zemljoradnika, ona predstavlja osnovu za dalji proces udruživanja zemljoradnika.

Privremeno je, bez zajedničkog rizika sa zemljoradničkim zajednicama i organizacijama udruženog rada, saradivalo 1979. godine 5367 zemljoradnika. Saradivalo se u proizvodnji povrća, mlijeka, mesa, duvana i dr.

Prema tome, od 62133 poljoprivredna gazdinstva 372 zemljoradnika (oko 0,6%) udruženo je na dohodovnim odnosima i zajedničkom riziku, a 15968 zemljoradnika (oko 26%) ostvaruje druge vidove saradnje sa organizacijama udruženog rada i zemljoradničkim zadrugama, što u odnosu na prethodnu godinu predstavlja povećanje od oko 4,6% a u odnosu na 1977. oko 11,1%.

U poređenju sa prethodnim godinama, uočava se da postoji veća zainteresovanost zemljoradnika za udruživanje, mada preovlađuje privremena saradnja bez zajedničkog rizika. Postoje mišljenja da zemljoradnici nerado prihvataju udruživanje na dohodovnim odnosima. Međutim, iako nijesu dovoljno upoznati sa ciljevima i oblicima udruživanja, pravima i obavezama koje u tim oblicima mogu ostvariti, ipak je zainteresovanost za udruživanje u svim sredinama prisutna.

Još uvijek nedovoljna dohodovna povezanost u dijelu osnovnih organizacija udruženog rada u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, preradi i prometu, usporava udruživanje zemljoradnika. Na taj proces negativno djeluje i činjenica što do sada ni iz jednog izvora finansiranja nijesu predviđena niti obezbijedena početna sredstva za ulaganja u obrtna i osnovna sredstva za formiranje novih i transformaciju postojećih organizacija zemljoradnika, a ne-realno je računati isključivo sa materijalnim sredstvima koja obezbjeđuju sami zemljoradnici. Stoga se treba zalagati da se u bankama i iz drugih izvora obezbijede sredstva potrebna za ove namjene.

Pored navedenog, u određenom broju opština, mjesnih zajednica i organizacija udruženog rada u poljoprivredi ne postoje razrađeni planovi usmjeravanja poljoprivrednih domaćinstava na specijalizovanu robnu proizvodnju, a u jednom broju opština i organizacija udruženog rada ne postaje program razvoja poljoprivrede i program udruživanja zemljoradnika. Sredinom 1979. Zadržni savez Crne Gore, u zajednici sa Republičkim komitetom za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu, formirao je radnu grupu i pokrenuo široku aktivnost u opštinama i organizacijama udruženog rada na izradi programa udruživanja zemljoradnika do kraja 1980. kao i za naredni srednjoročni planski period, od 1981-1985. Zadržni savez Crne Gore takođe je izradio nacrt programa udruživanja zemljoradnika za čitavu Republiku, koji će početkom 1980. biti dat

na javnu diskusiju, što će znatno ubrzati proces udruživanja zemljoradnika.

D. Organizacija stručne službe

Radi obavljanja složenih poslova razvoja poljoprivrede i primjene savremenih tehničko-tehnoloških rješenja na individualnom sektoru, nastala je prijevka potreba formiranja savjetodavne službe za unapređivanje poljoprivrede na individualnom sektoru, posebno zbog toga što individualni sektor poljoprivrede raspolaže sa oko 95% obradivih površina, 42% pašnjaka, 98,3% goveda, 99% ovaca, 100% konja, 73,6% svinja, 99% živine i 99% košnica pčela.

Društvenim dogovorom Republike i opština o formiranju savjetodavne službe za unapređivanje poljoprivrede na individualnim gazdinstvima donesenim 1976. ustanovljeno je 41 radno mjesto savjetnikâ, od kojih 5 u Republičkoj i 36 u opštinskim savjetodavnim službama. Od ovoga broja za mediteransko područje predviđeno je 12 a za brdsko-planinsko 24, što se vidi iz tabele br. 12.

Međutim, 1979. nijesu bila popunjena sva radna mjesta i to: u opštini plužinskoj, budvanskoj i tavatskoj po 1 i pljevaljskoj 3. Cetinjska opština sredinom godine popunila je radno mjesto savjetnika za poljoprivredu. I Republička savjetodavna služba ove godine nije radila u kompletnom sastavu. Nepopunjeno je bilo radno mjesto savjetnika za ekonomiku poljoprivrede čitave godine, dok je radno mjesto savjetnika za stočarstvo upražnjeno četiri posljednja mjeseca te godine.

Poređenjem broja individualnih poljoprivrednih gazdinstava sa brojem saradnika u ovoj službi proizilazi da na jednog saradnika dolazi oko 1900 poljoprivrednih domaćinstava. Ako se ovome doda još i razbacanost seoskih naselja i gazdinstava, kao i nedovoljna tehnička opremljenost opštinskih službi, proizilazi da je ovaj broj stručnjaka još uvijek izrazito nedovoljan.

Savjetodavna služba kao cjelina funkcionalno je povezana i jedinstvena u akciji, a finansirala se dijelom iz sredstava Republike (Republička savjetodavna služba i opštinske savjetodavne službe u nerazvijenim opštinama), dok se službe razvijenih opština finansiraju u cjelosti iz budžeta tih opština.

1979. donesen je Program rada Republičke i opštinskih savjetodavnih službi sa dinamikom izvršavanja po mjesecima. Prema tom Programu održavani su sastanci, dogovori i savjetovanja vezana za rad službi i unapređivanje poljoprivrede na individualnim gazdinstvima. Sastancima su vrlo često prisustvovali i predstavnici organizacija udruženog rada u poljoprivredi, Privredne komore, poslovnih banaka, naučnih i obrazovnih institucija, veterinarskih sta-

nica i dr., tako da je ovakvim načinom rada savjetodavna služba koordinirala poslove između navedenih subjekata.

Osnovni zadaci službe bili su: primjena savremenih tehničko-tehnoških mjera i rješenja, investiciona ulaganja na individualnom sektoru i udruživanje zemljoradnika.

E. Primjena savremene tehnologije

U skladu sa Dogovorom o mjerama za podsticanje razvoja poljoprivrede na individualnom sektoru za vrijeme od 1977 — 1980. sklopljenom između Izvršnog vijeća Skupštine Crne Gore i opštinskih skupština, u budžetu Republike za 1979. godinu obezbijeđeno je 8,5 miliona dinara, (tab. 6). Od toga oko 4,1 miliona obezbijeđeno je za finansiranje brojnih mjera; s tim da isto toliki iznos obezbijeđuje opštinske skupštine na čijem se području izvode predviđene mjere. Cilj je ovih mjera unapređivanje biljne i stočarske proizvodnje, radi stvaranja uslova za primjenu savremenih tehničko-tehnoških rješenja i na toj osnovi povećavanja i usmjeravanja poljoprivrednih proizvoda.

Realizacija najznačajnijih planiranih mjera prikazuju tab.: 7, 8, 9, 10. i 11.

Podaci govore da se ova sredstva uspješno realizuju, mada ne jednako u svim oblastima.

Većina planiranih mjera u stočarstvu uspješno se ostvaruje: nabavka priplodnog materijala, održavanje smotri, vođenje matične službe, sprovođenje licenciranja i dr. Međutim, pri vještačkom osjemenjavanju krava, kao jednoj od važnih mjera za unapređivanje stočarstva (najbrži put za poboljšanje rasnog sastava u govdarstvu) ne postižu se očekivani rezultati, iako za ove mjere postoji sve veće interesovanje veterinarskih stanica. Jedan od glavnih razloga sporog sprovođenja kako ove, tako i nekih drugih mjera u zdravstvenoj zaštiti stoke jeste nedostatak veterinarskog kadra, prevoznih sredstava i dr. U opštinama rožajskoj, plavskoj, šavničkoj, žabljačkoj i plužinskoj ne postoji veterinarska služba, iako je u njima stočarstvo preovladajuća grana proizvodnje.

Mjere u ratarstvu i povrtarstvu pretežno su realizovane. Nabavka sjemena pivarskog ječma, trava, lucerke i podizanje vještačkih livada izvršeni su u većem obimu od planinarskog. Sve su količine realizovane na brdsko-planinskom području, u skladu sa koncepcijom razvoja proizvodnje stočne hrane na tom prostoru.

I voćne sadnice i lozni kalemovi realizovani su u većem procentu od planiranog. Dioba voćnih sadnica po opštinama u skladu je sa regionalizacijom voćarske proizvodnje u Crnoj Gori. U 1979. zasnovano je oko 170 ha voćnjaka i vinograda, nabavljeno oko 200

kom. priplodnih grla u stočarstvu i sproveden niz drugih mjera i akcija koje prikazuju tab. od 7 — 11.

Sva sredstva predviđena budžetom Republike za izvođenje ovih mjera i akcija utrošena su do kraja 1979.

Jedan od uslova povećanja produktivnosti rada u poljoprivredi, a samim tim i povećanja proizvodnje hrane, jeste i korišćenje mehanizacije.

Do početka sedamdesetih godina nabavka mehanizacije u Crnoj Gori bila je veoma spora. To pokazuje podatak da je 1975. u našoj Republici bilo svega 150 traktora, od kojih na društvenom 100, a na individualnom sektoru 50. Otada učinjeni su ozbiljni napor da se nivo tehničke opremljenosti poljoprivrede, naročito individualnog sektora, poboljša. Prema raspoloživim podacima, 1979. traktora jačine 16-60 KS bili su 1022, od čega na društvenom 150 a na individualnom sektoru 872. Pored ovoga, u istom periodu za individualni sektor nabavljena su i 972 motokultivatora jačine od 2,5 — 16 KS, kao i odgovarajući broj priključnih mašina. To sve u odnosu na Društveni plan Crne Gore, kojim je do 1980. planirana nabavka 900 traktora, predstavlja osjetan prebačaj.

Sve je ovo samo početna osnova za brži razvoj poljoprivrede individualnog sektora. Stoga ovaj proces treba što više pospešivati.

Upotreba mineralnih đubriva povećava se iz godine u godinu iako je još uvijek mala. U toku 1979. utrošeno je oko 13000 tona, što uveliko zaostaje za planiranom potrošnjom, koja je za 1980. predviđena na 40.000 t. uključujući i društveni sektor. Ograničavajući je faktor za veću primjenu đubriva njihova dosta visoka cijena — oko 3 dinara po kilogramu — i neblagovremena nabavka.

Kako je najveći broj zemljoradnika u nas bez tehničkog i ekonomskog obrazovanja, tome je 1979. posvećena odgovarajuća pažnja. Savjetodavne službe na terenu kroz stalne kontakte sa zemljoradnicima na njihovim imanjima pružale su im stručnu pomoć iz raznih grana proizvodnje. Davani su im i pismeni savjeti. Neki lokalni listovi otvorili su rubriku — savjeti poljoprivrednicima, a takve povremene savjete objavljuje i »Pobjeda«. Pored toga, oko 400 kooperanata iz 9 opština u zimskim mjesecima 1978-1979. posjećivalo je odgovarajuće nedjeljne poljoprivredne kurseve.

Taj rad povjeren je Biotehničkom obrazovnom centru »Dušan Vlahović« u Baru — za osam opština, a Agrokombinatu »Trinaesti jul« za opštinu Titogradsku.

Najviše kandidata opredijelilo se za sticanje znanja iz mehanizacije i stočarstva, a zatim iz voćarstva, pčelarstva, povrtarstva i zaštite bilja.

Sve navedene akcije vođene su preko organizacija udruženog rada u poljoprivredi i zemljoradničkih zadruga, u saradnji sa savjetodavnim službama, koje su mahom i bile njihovi pokretači.

Međutim, i u tim organizacijama, neposredno radi mali broj stručnjaka, a i danas ima opština koje nemaju ni jednog poljoprivrednog niti veterinarskog stručnjaka, mada u njima poljoprivrednici čine 65-70% ukupnog stanovništva.

Ovaj problem ističe i činjenica što se mali broj mladih ljudi opredjeljuje za studije na poljoprivrednom i veterinarskom fakultetu, jer su uslovi rada tih stručnjaka (lični dohoci, stambeno obezbjeđenje i dr.) nepovoljniji u odnosu na uslove rada stručnjaka drugih profila.

Takva situacija predstavlja ozbiljnu kočnicu bržeg sprovođenja usvojenih mjera razvoja poljoprivrede.

Primjenjene mjere za razvoj poljoprivrede na individualnom sektoru dale su pozitivne efekte 1976. i 1977. i uticale su da se poveća poljoprivredna proizvodnja pa je 1976. stopa rasta na individualnim gazdinstvima iznosila 10,0% a 1977. oko 2,5%.

Međutim, 1978. ostvarena je negativna stopa rasta na individualnom sektoru od oko 11%, što je posljedica izuzetno loših vremenskih prilika tokom proizvodne sezone. Nepovoljne prilike izazvale su štete naročito u biljnoj proizvodnji — u vrijednosti od oko 450 miliona dinara, pa je podbačaj u ovoj vrsti proizvodnje iznosio čak 21%.

U 1979. predviđeno je da stopa rasta poljoprivredne proizvodnje bude 2,5%, od čega u biljnoj proizvodnji 4% a u stočarstvu 2,5%. Međutim, očekivani rast nije bio takav da bi bitnije uticao na stopu rasta poljoprivrede za period od 1976-1979. koja se procjenjuje na 0,5%, od čega u biljnoj proizvodnji 0,1% a u stočarstvu 3,6%.

Tako je stopa rasta fizičkog obima proizvodnje ispod planskih predviđanja, ona se ne može uzeti kao osnovni indikator opšteg razvoja bazične poljoprivredne proizvodnje. Naime u razdoblju od 1976-1979. opšti razvoj bazične poljoprivredne proizvodnje obavljao se shodno utvrđenoj dogovorenoj koncepciji razvoja po pojedinim regionima. Tako je u tom periodu došlo do značajnije izmjene i strukture korišćenja poljoprivrednih površina. Smanjene su ukupne površine oranica, a povećane pod voćnjacima i vinogradima iako je u tom periodu dolazilo do krčenja starih zasada.

Na oranicama su smanjene površine pod žitom, a povećane pod biljkama za ishranu stoke i povrćem.

Podaci o broju stabala nekih važnijih vrsta voća i vinograda ukazuju da je od 1976-1979. došlo do znatnog porasta ukupnog bro-

ja stabala u odnosu na stanje 1976. i pored toga što je u ovom razdoblju došlo do krčenja starih zasada (vidi pregled):

Vrsta	Ukupan broj stabala		
	1976.	1979.	Povećanje
— jabuka	207.361	221.830	14.469
— kruške	134.931	146.141	11.210
— breskve	54.555	71.386	16.831
— vinogradi	6.165.638	7.053.185	887.547

Od 1976-1979. broj stoke i stočarska proizvodnja kretali su se u predviđenim okvirima. Tako je, sa izuzetkom svinja, povećan broj svih vrsta stoke, a time je povećana i proizvodnja mlijeka, mesa i drugih stočarskih proizvoda. Naročito su se osjetno povećala priplodna grla — govedi (za 13.600) i ovaca (za 55.208), zatim živine (za 107.219), i proizvodnja mlijeka (za 14,2 miliona litara) i jaja (za 14,2 miliona).

Zahvaljujući nizu tehničko-tehnoloških i sistemskih mjera koje se primjenjuju radi unapređivanja stočarstva, nastala je izmjenjena pasminskog sastava stoke, posebno govedi, što utiče da se povećava proizvodnja mesa i mlijeka.

Unapređivanju stočarstva doprinio je i Program stvaranja rezervi mesa u živoj stoci u brdsko-planinskom području i izgradnja stočarskih farmi na području opština ivangradske i bjelopoljske.

Pri tome se ističe da se najveći dio do sada uloženih investicija u poljoprivrednu proizvodnju odnosi na izgradnju objekata kod kojih se povratni efekti ulaganja ne mogu odmah očekivati: podizanje dugogodišnjih zasada, nabavka stoke, mehanizacija i dr. jer će se oni ispoljiti tek u narednom periodu.

Posljedice elementarnih nepogoda 1979. na individualnim gazdinstvima

a. Katastrofalni zemljotres

Katastrofalni zemljotres u Crnoj Gori od 15. aprila 1979. i kasniji koji su ovaj pratili, nanijeli su poljoprivredi ogromne štete.

Na području zahvaćenom zemljotresom nalazi se 58% ukupnih poljoprivrednih površina Republike, 53% obradivih površina, 57% oranica, 85% zasada voćnjaka, svi vinogradi, 78% površina pod povrćem, oko 60% ukupnog broja goveda, oko 50% ovaca itd.

Na postradalom području oštećenjima raznog stepena zahvaćen je veliki broj objekata individualnih domaćinstava. Uništeno

je preko 8000, teže oštećeno oko 7100 i manje oštećeno oko 9000 stambenih objekata. Takođe — uništeno je preko 3500, teže oštećeno preko 2500 i lakše preko 2000 ekonomskih objekata, zatim 32 seoska vodovoda, preko 2600 cisterni i bunara i većina drugih infrastrukturnih objekata.

Usljed klizišta i odrona došlo je na terasastim položajima do pomjeranja terena, rušenja potpornih zidova i međa, pa je potpuno ili djelimično uništeno, oko 700 ha poljoprivrednih površina, preko 50.000 stabala voćaka i loza i mnogi seoski putevi. Stanje su pogoršale i velike kiše nakon zemljotresa koje su, stvaranjem bujičnih potoka, znatno erodirale oštećeno zemljište.

U uništenim i oštećenim stambenim i ekonomskim objektima stradali su pokućstvo, oprema i drugi inventar domaćinstva.

Velike štete pričinjene su i stoci ne samo neposredno od zemljotresa, kada je stradalo oko 1200 grla krupne i sitne stoke već i kasnije, usljed rušenja ili oštećenja smještajnog prostora i nedostatka stočne hrane, što je posredno smanjivalo broj stoke oštećenih domaćinstava.

Nakon zemljotresa sačinjen je privremeni program obnove i izgradnje nastradalog područja za 1979. po kojemu je osnovni zadatak bio smještaj i zbrinjavanje stanovništva i privremeno osposobljavanje proizvodnih i infrastrukturnih objekata, kako bi se obezbijedili uslovi za početak trajnog i potpunog otklanjanja posljedica zemljotresa.

U realizovanje Privremenog programa obnove i izgradnje u 1979. uloženi su veliki naponi jer su uslovi za smještaj i zbrinjavanje seoskog stanovništva specifični i znatno teži od zbrinjavanja gradskog, jer su seoska domaćinstva ekonomski vezana za posjed, njegovu obradu, držanje stoke i dr. Do sredine novembra 1979. odobreno je za obnovu tih sela 1.147.000.000 dinara, od čega je iskorišćeno 575 miliona.

U otklanjanju posljedica zemljotresa postignuti su zapaženi rezultati, pri čemu su značajan doprinos dale savjetodavne službe Republička i opštinske.

Saradnici tih savjetodavnih službi bili su na ugroženom području angažovani u okviru štabova za civilnu zaštitu opštinskih i Republičkog, naročito na podjeli pomoći i hrani i drugim potrebama za postradalo područje, a kasnije i na procjeni i evidentiranju šteta u biljnoj i stočarskoj proizvodnji i otklanjanju posljedica zemljotresa.

b. Poplave

Novembra 1979. poplave prouzrokovane ekstremno velikim padavinama nanijele su ogromne štete poljoprivredi individualnog

sektora. Ješ se ne raspolaže detaljnim podacima o tim štetama ni po obimu ni po vrstama u pojedinim seoskim i mjesnim zajednicama, opštinama i za cijelu Republiku, jer je taj posao u toku. Prema nepotpunim podacima, bilo je djelimično ili sasvim poplavljeno oko 21.500 ha obradivih poljoprivrednih površina u Crnoj Gori.

Uništene su velike količine — najmanje 20.000 t kabaste stočne hrane, prvenstveno sijena. Stradali su brojni ekonomski objekti (staje, skladišta poljoprivredne opreme i dr.) zatim poljoprivredna mehanizacija i druga oprema, kao i znatan broj stoke. Oštećeni su mnogi seoski putevi, električni vodovi i drugi objekti infrastrukture u nekim mjesnim zajednicama.

Na otklanjanju posljedica poplava takođe su se angažovale savjetodavne službe Republike i opština.

Zemljotres i poplave usporile su razvoj poljoprivrede na individualnom sektoru 1979 što je uticalo na stopu rasta poljoprivredne proizvodnje te godine, a osjetiće se i na razvoju poljoprivredne proizvodnje u 1980. i narednom srednjoročnom planu.

Radi otklanjanja posljedica zemljotresa i poplava u 1979, biće potreban, pored već preduzetih mjera, i niz novih aktivnosti u 1980. i narednih godina, na čemu će se u punoj mjeri angažovati i savjetodavne službe.

Na osnovu prethodnih izlaganja mogu se dati sljedeće
o c j e n e:

1. Nizom mjera tekuće i razvojne agrarno-ekonomske politike, donijetim ove godine i ranije, stvoreni su povoljniji uslovi za razvoj poljoprivredne proizvodnje na individualnim gazdinstvima.

2. Utvrđeni kapacitet poljoprivredne proizvodnje po agrarnim proizvodnim regionima na bazi komparativnih prednosti pojedinih regiona za proizvodnju određenih proizvoda realizuje se politikom kreditiranja i drugim mjerama, mada još nema sveobuhvatne društveno-organizovane akcije radi programiranog usmjeravanja domaćinstava na specijalizovanu robnu proizvodnju.

3. Sredstva po predračunu za finansiranje Programa mjera za razvoj poljoprivrede na individualnom sektoru i investiciona ulaganja u 1979. godini, kao i u proteklim godinama, uspješno se realizuju. Ta se sredstva usmjeravaju uglavnom u skladu sa utvrđenom regionalizacijom poljoprivredne proizvodnje, utiču na stvaranje usmjerene specijalizovane robne proizvodnje i podstiču proces udruživanja zemljoradnika u zemljoradničke zadruge i odnose trajnije saradnje sa organizacijama udruženog rada u poljoprivredi. Međutim, treba istaći da su sadašnja ulaganja na individualnim gazdinstvima zemljoradnika tek početak znatnijih ulaganja radi boljeg korišćenja postojećih kapaciteta i mogućnosti u proizvodnji hrane i razvijanju samoupravnih socijalističkih odnosa.

4. U oblasti udruživanja zemljoradnika u našoj Republici postignuti su izvjesni rezultati. Povećao se broj udruženih zemljoradnika, formirano je nekoliko novih organizacija kooperanata. Povećao se i broj kooperanata koji trajnije saraduju sa organizacijama udruženog rada, mada je ta saradnja zasnovana više na kupoprodajnim nego na dohodovnim odnosima. Određen broj zemljoradnika počeo je korišćenje prava na invalidsko-penziono osiguranje, slično radnicima u udruženom radu. Još uvijek prevladuje privremena saradnja bez zajedničkog rizika. Dohodovna nepovezanost organizacija udruženog rada u primarnoj proizvodnji, preradi i prometu usporava proces udruživanja zemljoradnika.

5. Stručna služba savjetodavnog karaktera imala je ove godine veoma važnu ulogu u razvoju poljoprivrede na individualnim gazdinstvima kroz primjenu savremene tehnologije, kroz obrazovanje zemljoradnika, uključivanje u izradu programa za investicije i realizaciju tih programa, udruživanje zemljoradnika, kao i kroz poslove vezane za procjenu šteta od katastrofalnog zemljotresa i poplava. Međutim, još uvijek nije formirana opštinska savjetodavna služba u Budvi i Tivtu, a u Pljevljima nedostaje potreban broj stručnjaka, što sa svoje strane otežava razvoj poljoprivrede na individualnim gazdinstvima. Osjeća se nedostatak odgovarajućeg stručnog kadra i u drugim službama koje rade na unapređivanju poljoprivrede.

6. Primjena savremene tehnologije uz povećanu upotrebu poljoprivrednih mašina, sjetva boljeg sjemena, sadnja zdravih i kvalitetnih sadnica i kalemova i držanje plemenitih pasmina stoke već daju zapažene rezultate.

7. Zemljotres i poplave u 1979. usporili su razvoj poljoprivrede na individualnom sektoru, što je uticalo na stopu rasta poljoprivredne proizvodnje te godine. To će se takođe osjetiti i na razvoju te proizvodnje 1980. i u narednom srednjoročnom planu.

8. Preduzete mjere dale su pozitivne rezultate u razvoju poljoprivredne proizvodnje 1976. i 1977. U 1978. stopa je rasta te proizvodnje negativna najvećim dijelom zbog izuzetnih elementarnih nepogoda tokom proizvodnog perioda, posebno u biljnoj proizvodnji. Ocjenjuje se da je stopa rasta u 1979. pozitivna.

Predlog mjera

Polazeći od dosadašnjeg stanja poljoprivredne proizvodnje na individualnom sektoru, utvrđene politike razvoja, izvršenih i započetih mjera u 1979.god. za 1980. predlažu se sljedeće mjere:

1. Mjere i aktivnosti predviđene Dogovorom o osnovama Društvenog plana Crne Gore za razvoj poljoprivrede, prehrambene i duvanske industrije za period od 1976. do 1980. i drugim usvojenim dokumentima, sprovedene u 1979. treba nastaviti i u 1980.

2. Kako je proces udruživanja zemljoradnika na početku, treba organizovati širu društvenu aktivnost za njihovo udruživanje, pošto za to svuda postoje potrebe i mogućnosti, a oblike udruživanja treba da odaberu sami zemljoradnici. Radi povećanja broja udruženih zemljoradnika Zadružni savez Crne Gore, opštinske skupštine, mjesne zajednice, organizacije udruženog rada u poljoprivredi, zemljoradničke zadruge i dr. treba da u prvom kvartalu 1980. u zajednici sa savjetodavnim službama, sačine program udruživanja zemljoradnika u razne oblike, kao i program usmjeravanja individualnih domaćinstava na specijalizovanu robnu proizvodnju po pojedinim agrarno-proizvodnim regionima, na osnovu Zakona o udruživanju zemljoradnika u skladu sa Rezolucijom o politici ostvarivanja Društvenog plana Crne Gore za period od 1976-1980.

3. U skladu sa Društvenim dogovorom o podsticanju mjera za razvoj poljoprivrede na individualnom sektoru u periodu od 1977. do 1980. potrebno je donijeti predračun za finansiranje programa mjera za razvoj te poljoprivrede u 1980. slično predračunu za 1979. s ciljem da se ovim programom mjera podstiče udruživanje zemljoradnika.

4. Investiciona ulaganja po Samoupravnom sporazumu poslovnih banaka i kreditnim linijama Međunarodne banke, kao i ulaganje sredstava iz drugih izvora, treba nastaviti i u 1980. shodno koncepciji razvoja poljoprivrede po regionima, i funkcija ovih sredstava treba da bude udruživanje zemljoradnika. Organizacije udruženog rada u poljoprivredi i zemljoradničke zadruge i u ovoj godini treba da rade nove programe ulaganja na individualnim gazdinstvima i da se odgovornije ponašaju u njihovoj realizaciji kako bi se osavremenjavanjem tih domaćinstava postigla veća produktivnost rada i dohotka. Vezano s tim, i osnovne banke treba prvenstveno da rješavaju kreditne zahtjeve organizacija udruženog rada u poljoprivredi i udruženih zemljoradnika kako bi se postigli što bolji rezultati na unapređivanju poljoprivredne proizvodnje na udruženim individualnim gazdinstvima. Pri tome je neophodno obezbijediti beneficirane kamate za ulaganja na individualni sektor i za period od 1981. do 1985. kao i kursne razlike po zajmovima Međunarodne banke.

5. Savjetodavne službe za unapređivanje poljoprivrede na individualnim gazdinstvima u Republici i opštinama svoju aktivnost će i 1980. usmjeriti na primjenu savremenih tehničko-tehnoloških rešenja. Pri tome će se posebno angažovati na preusmjeravanju individualnih gazdinstava na specijalizovanu robnu proizvodnju, zavisno od pravca proizvodnje u pojedinim regionima. U tom smislu treba u svakoj mjesnoj zajednici odabrati bar po jedno gazdinstvo, programirati proizvodnju na njemu i pratiti ulaganja i efekte programirane proizvodnje.

Pored toga, pratiće investiciona ulaganja u razvoj poljoprivrede na individualnim gazdinstvima, kao i razvoj društvenog sektora poljoprivrede, prehrambene i duvanske industrije.

Savjetodavna služba će raditi i na udruživanju zemljoradnika. Naime, kroz praćenje investicionih ulaganja i usmjeravanje poljoprivredne proizvodnje na gazdinstvima zemljoradnika utićaće da se zemljoradnici udružuju u zemljoradničke zadruge i u odnose trajnije saradnje sa organizacijama udruženog rada u poljoprivredi.

Nastaviće rad na otklanjanju posljedica katastrofalnog zemljotresa i poplava na individualnim gazdinstvima radi obnove i unapređivanja poljoprivrede. Ova djelatnost biće usklađena sa razvojem poljoprivrede na društvenom sektoru u pravcu orijentacije individualnih proizvođača na dugoročnu saradnju i specijalizovanu robnu proizvodnju.

6. Treba raditi na dohodovnoj povezanosti organizacija udruženog rada u primarnoj proizvodnji, preradi i prometu, kako bi se povezali svi činoci u lancu reprodukcije, i tako obezbijedila stabilnost proizvodnje i plasmana poljoprivrednih proizvoda, i pospješio proces udruživanja zemljoradnika.

7. S obzirom na nedostatak stručnog kadra za razvoj poljoprivrede na individualnim gazdinstvima, što predstavlja ozbiljnu kočnicu uspješnog razvoja poljoprivrede — potrebno je, pored ostalog, što hitnije organizovati i ojačati veterinarske stanice u opštinama, gdje još ne postoje, i stimulativnim mjerama obezbijediti potreban broj stručnjaka, što je prvenstveno obaveza opština i organizacija udruženog rada. Treba, uz to nastaviti obrazovanje zemljoradnika na raznim kursovima i seminarima, neposrednim kontaktima, izvođenjem ogleđa i drugim mjerama.

8. Radi uspješne realizacije svih mjera za razvoj poljoprivrede na individualnom sektoru u 1980. posebno udruživanje zemljoradnika u razne oblike udruživanja, prvenstveno kroz preusmjeravanje domaćinstava na specijalizovanu proizvodnju, neophodno je ostvariti punu i sinhronizovanu aktivnost svih subjekata uključenih u ove poslove (osnovnih organizacija udruženog rada, zemljoradničkih zadruga, mjesnih zajednica, opština, osnovnih banaka, društvenopolitičkih organizacija, Zadrugnog saveza Crne Gore, savjetodavnih službi za unapređivanje poljoprivrede na individualnim gazdinstvima i dr.), jer je to preduslov i bržeg razvoja poljoprivredne proizvodnje na ovom sektoru i socijalističkog preobražaja sela.

USVOJENE MJERE DOGOVORA O OSNOVAMA DRUŠTVENOG PLANA CRNE GORE O RAZVOJU POLJOPRIVREDE U PERIDU OD 1976—1980.

Radi realizacije Dogovorom predviđene politike razvoja poljoprivrede na individualnom sektoru u Republici, za protekle tri godine preduzeto je sledeće:

— sredinom 1975. usvojena je Projekcija razvoja poljoprivrede SR Crne Gore za period 1976 — 1980.

— 1975. urađen je Program mjera za razvoj individualnog sektora poljoprivrede za period 1976 — 1980.

— u prvoj polovini 1975. potpisan je prvi Samoupravni sporazum poslovnih banaka u Crnoj Gori za investiciona ulaganja na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima, maja 1976. za 1976. a aprila 1977. za period od 1977 — 1980.

— početkom 1976. donesen je Dogovor Republike i opština o finansiranju Savjetodavne službe za unapređivanje poljoprivrede na individualnim gazdinstvima,

— u februaru 1976. donešen je Društveni dogovor opština o utvrđivanju jedinstvenih osnova za regulisanje oslobađanja i olakšica u plaćanju poreza obaveznici poreza iz ličnog dohotka od poljoprivredne djelatnosti,

— Istog mjeseca donesen je Predračun za finansiranje Programa mjera na individualnom sektoru u 1976. u februaru 1977. Predračun za 1977, u januaru 1978. Predračun za 1978. a u aprilu 1979. Predračun za 1979.

— krajem 1976. donešen je Zakon za unapređivanje stočarstva (»Sl. list SR CG«, br. 43/76), a sredinom 1977. Zakon o zdravstvenoj zaštiti životinja.

— početkom 1977. potpisan je Društveni dogovor o mjerama za podsticanje razvoja poljoprivrede na individualnom sektoru za period od 1976 — 1980.

— u aprilu 1977. donešen je Zakon o iskorišćavanju poljoprivrednog zemljišta u kojem je na nov način riješen problem iskorišćavanja zemljišta,

— sredinom 1977. donešen je Zakon o naknadi kamate na kredite za ulaganja u poljoprivredu na teritoriji Crne Gore u periodu od 1977 — 1980.

— krajem 1977. formiran je Zadružni savez Crne Gore,

— početkom 1978. donešen je Zakon o invalidskom i penzionom osiguranju zemljoradnika,

— krajem 1979. donešen je Zakon o udruživanju zemljoradnika.

Pored navedenog, radi doslednijeg sprovođenja ukupne zakonske regulative iz poljoprivrede, u ovom razdoblju donešen je 51 podzakonski akt ne računajući podzakonska akta koja su donešena od strane opštine.

MJESENE ZAJEDNICE NA SELU 1978*

Red. br.	R E G I O N	B r o j		
		Mj. zajednica	Domaćinstava	Stanovnika
1	2	3	4	5
I. Mediter. područje		81	29.856	124.230
1.	<u>Primorski</u>	58	16.231	66.601
	- Bar	7	5.820	23.968
	- Ulcinj	7	2.091	11.496
	- Budva	3	1.086	3.610
	- Tivat	5	643	2.700
	- Kotor	17	3.549	13.164
	- Herceg-Novi	18	3.042	11.663
2.	<u>Zet.bjelopav.</u>	24	13.625	57.629
	- Titograd	28	10.175	44.074
	- Danilovgrad	8	3.450	13.555
II. Brd. planin. područje		132	45.113	229.692
3.	<u>Krša</u>	28	10.947	49.036
	- Rikšić	19	8.125	38.288
	- Cetinje	9	2.822	10.748
4.	<u>Centr. planin.</u>	38	8.698	38.631
	- Kolašin	9	2.978	11.730
	- Mojkovac	8	1.169	6.301
	- Plužine	5	1.884	8.482
	- Savnik	5	1.446	6.356
	- Žabljak	11	1.221	5.762
5.	<u>Polinski</u>	36	15.720	81.852
	- Bijelo Polje	14	8.116	43.665
	- Ivangrad	22	7.604	38.187
6.	<u>Sj. ist. planin.</u>	30	9.748	60.173
	- Pljevlja	17	5.430	32.998
	- Rožaje	8	1.613	10.691
	- Plav	5	2.699	16.484
UKUPNO I + II:		225	74.969	353.922

* Statistički godišnjak 1976.

НАПОМЕНА: Од укупно 74.969 домаћинстава која живе на селу 62.133 чине индивидуална газдинства, од којих су чисто пољопривредна 39.958 а мješовита 17.351.

ORGANIZACIJA UDRUŽENOG RADA I ZEM. ZADRUGE
KOJE SARADJUJU SA ZEMLJORADNICIMA

Regioni

I. MEDIT. PODRUČJE

1. Primoraki

- | | |
|----------------------|------------------------------------------------------------------|
| - <u>Ulcinj</u> | - Agropogon - SOUR "Montenegroturist" Budva |
| | - OOUR - Komerc. servis - SOUR Agrokombinat "13 jul" - Titograd |
| - <u>Bar</u> | - OOUR - Komerc.servis SOUR Agrokombinat "13 jul" - Titograd |
| | - OOUR Proizv.i prer.duvana OOUR Duvan.kombinat - Titograd |
| | - Fabrika ulja i sokova "Primorka" Bar |
| | - Bioteh.obrazovni centar "D.Vlahović" |
| - <u>Budva</u> | - RO P.D."Boka" - Radarovići SOUR IPE "Servo Mihalj" - Zrenjanin |
| - <u>Tivat</u> | " " |
| - <u>Kotor</u> | - Maslin.uljarska zadruga "Pelinovo" Radarovići |
| - <u>Herceg-Novi</u> | - RO "Primorje" SOUR PK Beograd |
| | - Vet. stanica |
| | - Rib. zadruga - "Baošići" |

2. Zet.bjelop.

- | | |
|----------------------|-----------------------------------------------------------------|
| - <u>Titograd</u> | - SOUR Agrokombinat "13 jul" |
| | - Duvanski kombinat |
| | - OOUR "Ribarstvo" - R.Crnojevića "Industrijsimport" - Titograd |
| - <u>Đenilovgrad</u> | - Agrokombinat "13 jul" - Titograd |
| | - Duvan.kombinat - Titograd |
| | - Veletrg.ugost.preduzeće VUP |

II. BRD.PLANIN.PODRUČJE

- | | |
|------------------|----------------------------------------------------------|
| - <u>Cetinje</u> | - OOUR Komerc.servis - Agrokombinat "13 jul" - Titograd |
| - <u>Nikšić</u> | - PTK Nikšić |
| | - Zem.zadruga Grahovo |
| | - RO Fab.piva i slada "Trebjesa" |
| | - OOUR Komerc.servis - Agrokombinat "13 jul" - Titograd. |

Nastavak tab. 2.

-
2. Centr. planin.
- Kolašin - Trg.pred."Veletrgovina" OCUR "Kooperacija"
 - Mojkovac - Trg.pred."Bojna Mjiva"
 - Plužine - OCUR - Trg.1 polj.
PTK "Nikšić"
 - Savnik - OCUR Trg.pred."Sinjajevina"
 - Žabljak - OCUR PTK "Nikšić"
 - OCUR "Durmitor" - OCUR Ind.import Titograd
3. P o l i m s k i
- Bijelo Polje - Polj.komb."Bjelasica"
 - OCUR "Klanica" - OCUR "Budimka" U.Požega
 - OCUR Proizv.i prer.voća - OCUR "Budimka" U.Požega
 - Ivangrad - OCUR Pol.-promet - SCUR Agrokombinat "13 jul"
 - Zem.zadruga Andrijevice
 - Zem.zadruga Petnjica
4. Sjev.ist.planin.
- Rožaje - Polj.trg.pred."Bisernica"
 - P l a v - O.zem.zadruga - Plav
 - O.zem.zadruga "Aljo Hot" - Gvaanje
 - Zem.zadruga - Murine
 - Pljevlja - PTK "Pljevlja"

ULAGANJA PO SAMOUPRAVNOM SPORAZUMU POSL.
BAŃAKA OD 1976 - 1979.

Stanje 15. X 1979.

Regio n	Iznos kredita	Banka	Namjena	Nosilac kredita
I. MEDIT. PODRUČJE	102.775.848			
1. <u>Primorski</u>	21.690.949			
- Ulcinj	3.441.000	Primorska Bar	Saracija maslina - mehariz.	Agrokombinat Agropogon
- Bar	4.422.000	B. Peć	Saracija maslina mehariz.	Agrokombinat Duvar. kombin. "Primorka"
- Budva	554.738	O. B. Kotor	vinograd.	PD "Boka"
- Tivat	1.232.689	"	"	"
- Kotor	8.840.522	"	mehaniz.	"
- Herceg-Novi	3.200.000	OB H. Novi	"	OCUR "Primorje"
2. <u>Zet.-bjelopav.</u>	81.084.899			Agrokombinat
- Titograd	68.109.899	B. Titograd	"	Duvar. kombinat
- Danilovgrad	12.980.000	"		
II. BRD.-PLAN. PODRUČJE	69.803.480			
3. <u>Krša</u>	19.040.000			
- Cetinje	2.400.000	O. B. Cetinje	"	"Trgopromet"
- Nikšić	18.460.000	Beogradska	"	PTK-Nikšić
4. <u>Centr. planin.</u>	7.470.795			
- Kolašin	4.030.000	O. B. Titograd		Valetrg.
- Mojkovac	2.080.000	C. B. B. Polje	mehan. 1 stoč.	"Bojna Njiva"
- Plužine	240.795	O. B. Nikšić	stočars. polj.	OUR "Trg. 1"
- Žabljak	1.120.000	O. B. Pljevljs	mehan.	OCUR "Durmitor"
5. <u>Polimski</u>	25.326.275			
- Bijelo Polje	16.702.275	O. B. B. Polje	mehar. 1 stoč.	"Bjelasica"
- Ivangrad	8.624.000	O. B. Ivangrad		ZZ "Petnjica"
6. <u>Sj.-ist. planin.</u>	16.146.410			
- Plav	1.446.410	O. B. Titograd	stoč.	ZZ Plav
- Rožaje	4.500.000	O. B. Ivangrad	"	Bisernica
- Pljevlja	10.200.000	O. B. Pljevlja	mehan.	FK Pljevlja
SVEGA I + II:	172.579.328			

Tab. 4.

SREDSTVA PO KREDITIVIM LINIJAMA MEDJUF. BANKE

Redi on	Kred. linija	Br. ko- operan.	Izn. kre- dita	Sredstva FVP	Uces. koo- peransta	Ukupno	Nos. kredi- ts	Namjena farne
Polimski	Prva	80	8.984.456	8.984.456	4.492.228	22.461.140	"Agropolimlje" Ivangrad	Govedarske
Polimski	Druga	49	6.627.000	12.309.000	4.733.000	23.669.000	"Bjelasicakoo- op" B. Polje	"
Zet.-Bjelo- pavi.	"	/Realiza- cija u to- ku/						
S v e s e:		129	22.415.456	28.875.456	9.225.228	60.516.140		Agrokombinat ovčarske

MAF: Sredstva dobijena po Drugoj liniji kreditiranja Medjunarodne banke za obnovu i razvoj u iznosu od 2.600.000 predstavljaju 28% ukupnog iznosa potrebnih sredstava za ulaganja na individualnom sektoru. Pored ovoga, Republika učestvuje sa 52% a zemljoradnici korisnici sredstava sa 20%.

Od ove linije odobren je projekt "Bjelasicakooop" - Bjelo Polje u iznosu od 23.669.000 din. i 2 projekta Agrokombinatu "15 Jul" Titograd za 30 farmi ovčarskih i 40 govedarskih za rejon Titograda i Dan-grada. Postoje još 3 zahtjeva i to:

- "Polimjeopromet" Ivangrad za 150 farmi ovčarskih i 50 govedarskih za područje Ivangra- de i 1 zahtjev za 30 farmi ovčarskih i 20 govedarskih za područje Fleva.
- "Bjelasicakooop" - Bjelo Polje, zahtjev za 90 ovčarskih i govedarskih farmi.

R E K A P I T U L A C I J A
SRBOSTAVA PO IZVORNIM FINANSIRANJIMA 1975-1979.

- u din. -

	Proizv. područja			Ukup.	% ko-rišćenja	
	Mediteran.	% ko-rišćenja	% ko-rišćenja			
1. Samopr. spol. razumom poslovanje	102775848	60	69803480	40	172579228	100
2. Program rezervoara	15822750	11	123416823	89	139239073	100
3. Kred. linije	14386000	24	46130140	76	60516140	100
Ukup.:	132984598	36	239350443	64	372335041	100

Tab. 6.

PREDR. FINANSIRANJA MJERA ZA RAZVOJ
POLJ. NA INDIVID. SEKTORU 1979.
/"Sl. list SRCG", br. 17/79/

R. br.	Namjena	Količina	Iznos subven. u din.		Ukupno
			Budž. Rep.	Budž. opšt.	
1	2	3	4	5	6
I. STOČARSTVO			2.855.100	2.412.000	5.267.100
1.	Regr.nab.pripl. junica	300	450.000	450.000	900.000
2.	Regr.nab.pripl. bikova	32	192.000	192.000	384.000
3.	Regr.nab.pripl. ovnova	75	75.000	75.000	150.000
4.	Uzgojne prem.za umst.krave	1970	985.000	985.000	1.970.000
5.	Mat.služba i sel.stoke		100.000	-	100.000
6.	Nabav.pastuva	6	68.000	-	68.000
7.	Regr.nab.košnica	1500	150.000	150.000	300.000
8.	Vješt.osjem.krava	4000	320.000	320.000	640.000
9.	Punj.kontejnera	15	75.000	-	75.000
10.	Nabav.opreme za punkt.		70.000	70.000	140.000
11.	Zdravst.zaštita stoke		200.000	-	200.000
12.	Licenc.i kastr. bikova	1300	65.000	65.000	130.000
13.	Licenc.i kastr. pastuva	700	105.000	105.000	210.000
14.	Ostale vet. invest.		70.000	-	70.000
II. RATARSTVO			210.000	210.000	420.000
15.	Regr.sjem. piv.ječma	60 t.	60.000	60.000	120.000
16.	Regr.sjem. trava i luc.	15 t.	90.000	90.000	180.000

Nastavak tab.6.

					2.
17. Regr.podiz. vješt.livada	120 ha	60.000	60.000	120.000	
III. POVRTLARSTVO		44.000	44.000	88.000	
18. Regr.podiz. ogled.plast.	22 ari	44.000	44.000	88.000	
IV. VOĆARSTVO		382.900	382.900	765.800	
Regr.sadnica:					
19. " jabuka	6.000	30.000	30.000	60.000	
20. " krušaka	6.000	30.000	30.000	60.000	
21. " šljiva	7.000	35.000	35.000	70.000	
22. " bresaka	3.000	15.000	15.000	30.000	
23. " agruma	2.000	20.000	20.000	40.000	
24. " ost.voća	35.000	17.500	17.500	35.000	
V. VINOGRADARSTVO		120.000	120.000	240.000	
25. Regr.loc. kalem.	60.000 kom.	120.000	120.000	240.000	
VI. OST.MJERE	-	844.000	844.000	1.688.000	
26. Pedol.ana- lize	300	24.000	24.000	48.000	
27. Polj.obfesor.	-	120.000	120.000	240.000	
28. Smotr.i islo- žbe	11	470.000	470.000	940.000	
29. Regr.proizvo- djača	200	200.000	200.000	400.000	
30. Nova sert. kult.bilja	121 ara	135.400	135.400	270.800	
31. Susb.bilj. boles.i štetoč.	300	30.000	30.000	60.000	
32. Nabav.sadnica oraha	2000	100.000	100.000	200.000	
VII.SAVJET.SLUŽBA		4.056.000	2.570.400	6.626.400	
a/ Lič.doh.Repub. savjet.sluzbe		914.000	-	914.000	
b/ Mat.treš.Repub. savjet.sluzbe		255.950	-	255.950	
c/ Regr.sa gad. odmore		13.250	-	13.250	
d/ Trošk.Savjet. službe:					
-Nerazv.opšt.		2.872.800	-	2.872.800	
-Razv.opšt.			2.570.400		
SVEGA: /I - VII/		8.512.000	6.583.300	15.095.300	

SREDSTVA ZA UNAPREĐENJE SREDSTVA IZ BUDŽ. REPUBL. I OPŠTINA
ZA 1979.

Tab. 7.

R e g i o n	N a b a v k a										
	Pripl. junica		Pripl. bikova		Pripl. ovnova		Stočarske Konjarije		Nabav. košnica		
	Plan. Ostv.	Plan. Ostv.	Plan. Ostv.	Plan. Ostv.	Plan. Ostv.	Plan. Ostv.	Plan. Ostv.	Plan. Ostv.	Plan. Ostv.	Plan. Ostv.	
I. MEDIT. PODR.	50	-	8	3	-	-	1	-	-	300	300
1. Primorski	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-
- Bar	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
- Kotor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- Ulcinj	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Zets.-Bjelop.	50	-	4	3	-	-	1	-	-	300	300
- Titograd	30	-	2	3	-	-	1	-	-	200	300
- Dan. Grad	20	-	2	-	-	-	-	-	-	100	-
II. BRD. PLAN. PODR.	250	83	24	81	75	50	6	7	7	8	1.200
3. Krša.	40	-	4	9	15	-	1	1	2	-	200
- Miksić	40	-	2	9	15	-	1	1	1	1	100
- Cetinje	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	100
4. Centr. plan. podr.	80	-	8	24	30	-	2	2	3	3	200
- Kolašin	20	1	2	8	5	-	1	1	1	1	100
- Mojkovac	20	-	2	-	5	-	1	1	1	-	-
- Plužine	-	-	2	7	10	-	1	1	1	1	100
- Savnik	20	-	2	9	5	-	1	1	1	1	200
- Zabljak	20	-	-	2	5	-	1	1	1	1	100
5. Polimski	70	50	6	25	3	-	2	3	2	3	400
- B. Polje	40	50	2	10	-	-	1	2	1	2	200
- Ivangrad	30	-	4	15	5	-	1	1	1	1	200
6. Sjever. ist. plan.	60	32	6	23	25	50	1	1	1	1	400
- Pljevlja	30	22	2	20	10	50	1	1	1	1	200
- Rožaje	10	10	2	10	10	-	-	-	-	-	100
- Plav	20	-	2	3	5	-	-	1	-	1	100
UKUPNO	300	83	32	84	75	50	7	7	7	8	1.200

REALIZACIJA SREDSTAVA U VETERINARSTVU IZ
 BUDŽ. REPUBL. I OPŠTINA ZA 1979.

B E G I O N	Vjest.osjem. krava		Punj.kontaj- nera		Licenc.i kastr. bikova		Licenc.i kastr. pastuva	
	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.
I. MEDIT.PODRUČJE	1.200	571	4	5	-	-	-	-
1. Primorski	500	200	1	2	-	-	-	-
- Kotor	300	200	1	11	-	-	-	-
- Ulcinj	-	-	-	-	-	-	-	-
- Bar	200	-	1	1	-	-	-	-
2. Zet.-Bjelop.	700	371	3	3	-	-	-	-
- Titograd	500	371	3	3	-	-	-	-
- Danilovgrad	200	-	1	-	-	-	-	-
II. BRD.PLAN.PODRUČ.	2.800	1.243	12	10	1.300	1.206	700	500
3. Krša	400	-	1	-	150	125	100	68
- Miršić	400	-	1	-	150	125	100	68
- Cetinje	-	-	-	-	50	-	-	-
4. Centr.plan.	200	129	2	2	400	313	250	93
- Mošćin	200	129	2	2	50	-	50	-
- Mojkovac	-	-	-	-	150	166	50	60
- Plužine	-	-	-	-	50	-	50	-
- Savnik	-	-	-	-	100	147	50	33
- Žabljak	-	-	-	-	100	-	50	-
5. Polinski	1.400	818	5	5	300	276	150	230
- B.Polje	800	546	3	3	200	201	100	114
- Ivangrad	600	272	2	2	100	75	50	116
6. Sj.ist.planin.	800	296	3	3	450	492	200	109
- Pičevlja	800	296	3	3	350	492	100	109
- Rožaje	800	-	-	-	50	-	50	-
- Plav	-	-	-	-	50	-	50	-
SVUKA I + II:	4.000	1.814	15	15	1.300	1.206	700	500

MJERE ZA UPAR. RATAKS. I POVRT. R. REGRS. IZ
BUDŽ. REP. I OŠTINA / "Sl. list SRG", br. 2/78/

R E G I O N	Nebavka sjeme- Sjemena lu- Podizanje vje- Ogleđni na piv. jezma		Sjemena trava		Štačkih livada		plasternici	
	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.
- u torama -								
1. <u>MEDIT. PODRUČJE</u>	-	-	-	-	-	-	-	-
1. Polimaki	-	-	-	2	2,7	-	20	-
- Učinjaj	-	-	-	1,0	2,1	-	8	-
- Bar	-	-	-	0,5	0,9	-	-	-
- Kobar	-	-	-	0,5	1,2	-	-	-
- Herceg-Novi	-	-	-	-	-	-	4	-
- Tivst	-	-	-	-	-	-	4	-
- Budva	-	-	-	-	-	-	-	-
2. <u>Zet. - Bjelol.</u>	-	-	-	-	-	-	-	-
- Titograd	-	-	-	1,0	1,6	-	14	-
- Davidovgrad	-	-	-	0,5	-	-	10	-
II. <u>BERD. - PLAN. PODRUČJE</u>	60	71,5	12	24,8	1,6	120	108,5	-
3. <u>Trša</u>	1	-	1	-	1,6	30	1,14	-
- Cetinje	1	-	1	-	-	-	-	-
- Mikšić	1	-	1	-	-	30	-	-
4. <u>Centr. planin.</u>	8	1,5	4	2,1	-	20	78,5	-
- Kolašin	1	-	1	-	0,2	-	5,5	-
- Mojkovac	1	-	1	-	-	-	-	-
- Plužine	1	-	1	-	-	-	-	-
- Savnik	1	-	1	1,3	0,2	-	30	-
- Zabljak	4	1,5	1	0,8	-	10	13	-
5. <u>Polimski</u>	20	70	4	16,5	-	40	20	-
- B. Polje	20	60	2	5,5	1,5	20	20	-
- Ivangrad	1	-	1	11	0,5	20	-	-
6. <u>Sjev. istočni</u>	31	-	3	16,2	0,9	30	30	-
- Rožaje	1	-	1	1,3	-	10	10	-
- Flav	30	10	2	4,9	5,3	20	20	-
- Pljevlja	-	-	-	-	-	-	-	-
/SVEGA I + II/:60								
	71,5	12	24,8	3	5,3	120	108,5	22

PLANTIRANJE I NABAVIJAŠNE VOĆNE SADNICE 1979.

REGION	Jabuke		Kruške		Čiljive		Breskve		Agrumi		Kal.oreasi		Ost.voce		Ukupno
	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.	Plan.	Ostv.	
FEDIT.															
PODRUČJE															
1. Primorski	-	1109	1000	2184	-	1152	3000	2638	2000	3549	1000	400	1500	2359	8500
-Učinj	-	350	-	1510	-	600	2000	2600	2600	3549	500	-	1000	1410	5500
-Ber	-	150	-	410	-	500	500	700	500	889	250	-	500	1140	1750
-Kotor	-	100	-	100	-	100	500	900	500	812	-	-	500	200	1700
-Herceg-Novi	-	-	-	-	-	-	500	1200	500	812	-	-	70	1000	2687
-Tivat	-	-	-	-	-	-	-	-	500	-	-	-	-	-	1000
2. Zet.-Bjelop.	-	750	1000	674	-	552	1000	838	-	-	500	400	500	949	3000
-Titograd	-	459	500	474	-	382	500	658	-	-	250	170	500	599	1500
-Danilovgrad	-	300	500	200	-	170	500	180	-	-	250	230	-	350	1000
III. BRD. PLAN.															
PODRUČ.															
3. KRŠB	6000	4823	5000	4963	7000	8613	-	100	-	-	1000	332	2000	2143	21000
-Cetinje	1000	90	500	122	1000	153	-	-	-	-	500	-	-	193	3000
-Ploče	500	90	-	122	500	153	-	-	-	-	250	-	-	-	1250
-Pikšić	500	-	500	-	500	-	-	-	-	-	250	-	-	-	1750
4. Cent.pla-nin.	1000	1133	500	940	500	2160	-	-	-	-	-	150	-	200	2000
-Kolašin	500	-	500	-	500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1500
-Mojkovac	500	300	-	400	-	500	-	-	-	-	-	50	-	-	500
-Plužine	-	400	-	100	-	500	-	-	-	-	-	-	300	-	1000
-Savnik	-	433	-	440	-	1160	-	-	-	-	-	100	-	-	2023
-Zabljak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Polimski	2500	2000	3000	2000	4000	5000	-	100	-	-	-	182	2000	950	1500
-B. Polje	1500	2000	2000	2000	2000	5000	-	100	-	-	-	182	1000	950	6500
-Ivanograd	1000	-	1000	-	2000	-	-	-	-	-	-	-	1000	-	5000
6. Sj.-ist. plan.	1500	1600	1000	1900	1500	1300	-	-	-	-	-	-	-	800	4000
-Rožaje	-	800	-	900	500	900	-	-	-	-	-	-	-	400	500
-Plav	500	-	500	-	500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1500
-Pljevlja	1000	800	500	1000	500	400	-	-	-	-	-	-	400	400	3000
I + II:	6000	5932	6000	7146	7000	9765	3000	3738	2000	3549	2000	772	3500	4502	29500
															35404

Feb. 11.

NABAVLJENI IZOMI KALENOVI 1979.

O p š t i n a	Planirano	Nabavljeno
I. Medit.područje	41.000	49.241
1. Prim.region	18.000	15.500
- Ulcinj	4.000	2.000
- B a r	5.000	7.700
- Budva	-	-
- Tivat	-	-
- Kotor	5.000	5.800
- Herceg-Novi	4.000	-
2. Zat.-bjelop.region	23.000	33.741
- Titograd	15.000	24.241
- Danilovgrad	8.000	9.500
II. Brd.-plan.područje		
- Cetinje	17.000	22.950
SVEGA I + II:		62.982

Tab. 12.

PLANIRANA I POPUNJENA RADNA MJESTA U SAVJET.
SLUŽB.OPŠTINA

R e g i o n	Radna mjesta	
	Predviđjena	Popunjena
I. <u>MEDIT. PODRUČJE</u>	12	11
1. <u>Primorski</u>	7	6
- Bar	2	2
- Ulcinj	2	2
- Budva i Tivat	1	1
- Kotor	1	1
- Herceg-Novi	1	1
2. <u>Zat.-bjelop.</u>	5	5
- Zadar	4	4
- Danilovgrad	1	1
II. <u>BRD.-PLAN. PODRUČJE</u>	24	20
3. <u>Kraš</u>	4	4
- Metković	3	3
- Cetinje	1	1
4. <u>Cent.-plan.</u>	5	4
- Kolašin	1	1
- Mojkovac	1	1
- Plužine	1	-
- Savnik	1	1
- Žabljak	1	1
5. <u>Poljski</u>	8	8
- Rijelo Polje	4	4
- Ivangrad	4	4
6. <u>Sl.-istoč. planinski</u>	7	4
- Pljevljs	4	1
- Rožaje	1	2
- Plav	2	2
S V E G A I+II:	36	31

NAPOMENA: Osim ovih u Republičkoj savjetodavnoj službi popunjeno je 5 radnih mjesta specijalista.

OBIM POLJOP. PROIZVODNJE PO SEKTORIMA

	1976	1977	1978	1976 1978	1979	1976 1979	Pred- vidje- no 1979.	Ocj. Plan	
								1976	1980
Poljoprivreda									
- Ukupno	10,0	1,4	-10,8	-0,2	3,0	0,6	4,0	1,1	3,7
- Društ. gazdin.	10,6	-8,5	5,4	-1,5	4,0	-0,1	6,2	1,1	7,5
- Indiv. gazdin.	10,0	2,5	-11,1	-0,1	2,5	0,5	3,2	1,0	3,1
- Biljna proizv.	16,0	-4,5	-21,0	-4,4	4,0	-0,1	3,5	-1,2	3,3
- Stočna proizv.	10,0	3,2	-0,8	4,0	2,5	3,6	3,7	3,5	3,8

Stevan PETKOVIĆ¹⁾

A synthetic survey of investigations on entomostraca in a karstic mediterranean lake Ecosystem²⁾

A SYNTHETIC SURVAY OF INVESTIGATIONS ON ENTOMOSTRACA IN A KARSTIC MEDITERRANEAN LAKE ECOSYSTEM¹⁾

(The contribution to the knowledge of recent *Cladocera* and *Copepoda* of Lake Skadar, Montenegro, Yugoslavia)

Synopsis

Historical survey of investigations on recent *Cladocera* and *Copepoda* in Lake Skadar, and taxonomic list of 54 and 28 species found in last and this century is given. Some fundamental ecological observations about entomostracan crustacea of this lake also are presented here.

Sinopsis

SINTETIČKI PREGLED ISTRAŽIVANJA ENTOMOSTRACA KARSTNOG MEDITERANSKOG JEZERSKOG EKOSISTEMA

(Prilog poznavanju recentnih *Cladocera* i *Copepoda* Skadarskog jezera)

Dat je pregled dosadašnjih istraživanja recentnih *Cladocera* i *Copepoda* Skadarskog jezera i taksonomska lista 54 odnosno 28 nađenih vrsta u pro-

¹⁾ Stevan PETKOVIĆ, Biološki zavod, P. O. Box 104, 81000, Titograd (Yugoslavia)

²⁾ From Yugoslav-American Project »Limnological investigations of Lake Skadar 1972-1977«

šlom i ovom veku. Takođe ovde su izneta i neka osnovna ekološka zapažanja o entomostraknim krustaceama ovog jezera.

Cladocera

Order *Cladocera* in Lake Skadar is composed of the representatives of the following families: *Chydoridae* (*Eurycercinae*, *Chydorinae*, *Aloninae*), *Sididae*, *Daphnidae*, *Moinidae*, *Bosminidae*, *Macrothricidae* and *Leptodoridae*.

Until 1972 46 species were recorded: Richard, 1897 (4 species), Brehm und Zederbauer, 1905 (4 species), Vereščagin, 1912 (36 species, 6 morpha, 2 varieties), Rössler, 1931 (2 species), Parenzan, 1931 (5 species, and one variety), Gessner, 1934 (4 species), Nedeljković 1959 (8 species), Petković, 1961 (25 species and 3 varieties), Milovanović and Živković, 1965 (11 species), Petković, St., 1977 (5 species), and Gannon and Stemberger, according to their list in Monography of Limnological investigations of Lake Skadar (15 species).

By this time a total of 54 species from 28 genera were registered. Among them *Chydorus piger*, *Daphnia hyalina*, and *D. galeata* are new for Lake Skadar. Most of these belong to families of *Chydoridae* (35), and *Daphnidae* (8). In other families 1 to 5 species were recorded. (Tab. 1).

Only a few species (about 13%) are euplanktonic: *Diaphanosoma brachyurum*, *Daphnia longispina*, *Daphnia cucullata* *D. hyalina*, *D. galeata*, *Bosmina longirostris* and its forms (sometimes) and *Leptodora kindti*. Large number of species live among the macrophytic vegetation and in or on the mud (about 87%). The population of littoral *Cladocera* is composed from following genera: *Alona* and *Chydorus* (6 species each), *Pleuroxus* (4 species), *Alonella* (3 species), *Biapertura*, *Camptocercus*, *Acroperus*, *Leydigia*, *Iliocryptus*, *Macrothrix*, *Ceriodaphnia* and *Moina* (2 species each) and *Lathonura*, *Scapholeberis*, *Simocephalus*, *Sida*, *Rhynchotalona*, *Graptoleberis*, *Monospilus*, *Eurycercus*, *Anchistropus*, *Disparalona*, *Pseudochydorus* and *Oxyurella* (1 species each). *Iliocryptus*, *Macrothrix* and *Leydigia* are mainly benthic forms in the lake. These species enter the planktonic community and quantitatively they are very important.

The conditions favorable for the development of *Cladocera* in Lake Skadar are in directly dependent on growing of the macrophytic vegetation during June — October. The main development of planktonic *Cladocera* occurs during March — June (*Bosmina*), June — July (*Daphnia*); July — October (*Diaphanosoma*). These three species are most abundant in the lake (Nedeljković, 1959; Milovanović and Živković, 1965; Ivanović, 1968).

Tab. 1. Historical and actual survey of composition of recent *Cladocera* in Lake Skadar

Tab. 1. Istorijski i aktuelni pregled sastava recentnih *Cladocera* u Skadarskom jezeru

Class: Crustacea	
Order: Cladocera Latreille, 1817	
Fam.: Chydoridae Sars, 1903	
Subfam.: Eurycercinae Kurz, 1875	
Genus: Eurycercus Baird, 1843	
1. Eurycercus lamellatus (O. F. Müll.)	+ V., P-ki
Subfam.: Chydorinae Stebbing, 1902	
Genus: Pleuroxus Baird, 1843	
1. Pleuroxus laevis laevis Sars	
Pleuroxus laevis Sars	+ V., P-ki
2. Pleuroxus trigonellus trigonellus (O. F. Müll.)	
Pleuroxus trigonellus (O. F. Müll.)	+ V.
3. Pleuroxus aduncus aduncus (Jur.)	+ G. a. S.
Pleuroxus aduncus (Jur.)	+ V.
4. Pleuroxus truncatus (O. F. Müll.)	
Peracantha truncata (O. F. Müll.)	+ P-ki
Genus: Anchiropus Sars, 1862	
1. Anchiropus emarginatus Sars	+ V.
Genus: Alonella Sars, 1862	
1. Alonella excisa excisa (Fisch.)	
Alonella excisa (Fisch.)	+ V., G., P-ki
2. Alonella exigua exigua (Lillj.)	
Alonella exigua (Lillj.)	+ V., P-ki, G. a. S.
3. Alonella nana (Baird)	+ V., Par., G. a. S.
Genus: Disparalona Fryer, 1968	
1. Disparalona rostrata rostrata (Koch)	
Rnynchotalona rostrata (Koch)	+ V., P-ki
Genus: Chydorus Leach, 1816	
1. Chydorus sphaericus sphaericus (O. F. Müll.)	
Chydorus sphaericus (O. F. Müll.)	+ V., M. a. Ž. G. a. S.
2. Chydorus sphaericus alexandrovi Pogg.	
Chydorus sphaericus m-ab. Alexandrowii	+ V.
Chydorus sphaericus leonardi King	+ P-ki
3. Chydorus sphaericus caelatus Schod.	
Chydorus sphaericus (O. F. M.)-m-ab. coelata	+ V.
4. Chydorus piger piger Sars	+ (Pe.)
5. Chydorus ovalis Kurz	+ Pe.
6. Chydorus sp.	+ N.
Genus: Pseudochydorus Fryer, 1968	
1. Pseudochydorus globosus globosus (Baird)	
Chydorus globosus (Baird)	+ V.
Subfam.: Aloninae Frey, 1967	
Genus: Alona Baird, 1843	
1. Alona guttata guttata Sars	
Alona guttata (Sars)	+ V., N., P-ki, G. a. S.
2. Alona rectangula rectangula Sars	
Alona rectangula (Sars)	+ V., P-ki, G. a. S.
3. Alona quadrangularis (O. F. Müll.)	+ V., M. i Ž.
4. Alona rectangula var. pulchra Hell.	+ Pe.
5. Alona costata Sars	+ Pe.
6. Alona guttata var. tuberculata Kurz.	+ Pe.

- Genus: *Biapertura* Smirnov, 1971
1. *Biapertura affinis affinis* (Leydig)
Alona affinis (Leydig) + V., P^r-ki
 2. *Biapertura intermedia intermedia* (Sars)
Alona intermedia Sars + V.
Genus: *Oxyurella* Dybowski et Grochowski, 1894
 1. *Oxyurella tenuicaudis* (Sars) + P-ki
Genus: *Monospilus* Sars, 1862
 1. *Monospilus dispar* (Sars) + V., P-ki
Genus: *Camptocercus* Baird, 1843
 1. *Camptocercus rectirostris rectirostris* Schöd.
Camptocercus rectirostris Schöd. + Par.
Camptocercus polyodontus n. sp. + V.
 2. *Camptocercus rectirostris biserratus* Schöd. + P-ki
Genus: *Acroperus* Baird, 1843
 1. *Acroperus harpae* (Baird) + V., M. i Z., G. a. S.
 2. *Acroperus angustatus* (Sars) + V.
Acroperus harpae angustatus Sars + P-ki
Genus: *Graptoleberis* Sars, 1862
 1. *Graptoleberis testudinaria testudinaria* (Fisch.) + G. a. S.
Graptoleberis testudinaria (Fisch.) + V., P-ki, M. a. Z.
Genus: *Rhynchotalona* Norman, 1903
 1. *Rhynchotalona falcata* (Sars) + P-ki
Genus: *Leydigia* Kurz, 1875
 1. *Leydigia leydigi* (Schöd.)
Leydigia quadrangularis (Leydig) + V.
 2. *Leydigia acanthocercoides* (Fisch.) + P-ki
Fam: *Sididae* Baird, 1850
Genus: *Sida* Straus, 1820
 1. *Sida crystallina* (O. F. Müll.) + V., P-ki, G. a. S.
Genus: *Diaphanosoma* Fischer, 1850
 1. *Diaphanosoma brachyurum* (Liev.) + Ri., B. a. Z., V., Par.
Ge N., P-ki, M. a. Z.
G. a. S.
- Diaphanosoma* sp. + Rö.
- Fam: *Daphnidae* Straus, 1820
Genus: *Ceriodaphnia* Dana, 1853
1. *Ceriodaphnia reticulata* (Jur.) + V.
 2. *Ceriodaphnia* sp. + Rö.
Genus: *Simocephalus* Schoedler, 1858
 1. *Simocephalus serrulatus* (Koch) + P-ki, M. a. Z.
Simocephalus serrulatus v. *montenegrinus* n. var. + V.
Genus: *Scapholeberis* Schoedler, 1858
 1. *Scapholeberis mucronata* (O. F. Müll.) + V.
S. -M. (localis) cornuta + V.
S. -M. (localis) fronte laevi + V.
Genus: *Daphnia* O. F. Müll., 1785
 1. *Daphnia cucullata* Sars + V., Ge., N., M. a. Z.,
G. a. S.
- D. — M. (aestivalis) *Kahlbergensis* (Schöd.) + V.
D. — Var. *Berolinensis* (Schöd.) + V.
D. *cucullata kahlbergensis* Schöd. + P-ki
Daphne longispina v. *cucullata* f. *cucullata* + Par.
Hyalodaphnia Jardinei Baird + Ri.
(*Hyalo*) *Daphnia cucullata* Sars + B. a. Z.
2. *Daphnia longispina* (O. F. Müll.) + M. a. Z.
3. *Daphnia hyalina* Leydig + (G. a. S.)
4. *Daphnia galeata galeata* Sars + (Pe.)

Fam: Moinidae Goulden, 1968	
Genus: Moina Baird, 1850	
1. <i>Moina rectirostris</i> (Leydig)	+ V,
2. <i>Moina micrura</i> Kurz	+ N., M. a. Z., G. a. S.
Fam.: Bosminidae Sars, 1865	
Genus: Bosmina Baird, 1850	
1. <i>Bosmina longirostris</i> O. F. M.	+ Ri., V., Ge., N., M. a. Z. G. a. S.
<i>Bosmina longirostris typica</i> (O. F. M.)	+ P-ki
<i>B. -M. (aestivalis) brevicornis</i> (Hellich)	+ V.
<i>B. -M. (vernalis) cornuta</i> (Jur.)	+ V.
<i>B. -M. (aestivalis) curvirostris</i> (Fisch.)	+ V.
<i>B. longirostris cornuta</i> (Jurine)	+ P-ki
<i>B. longirostris similis</i> (Lillj.) Sars	+ Par., P-ki
<i>B. longirostris scutariensis</i> n. var. Parenzan	+ Par., P-ki
<i>B. longirostris</i> Burckh.	+ B. a. Z.
Fam.: Macrothricidae Baird, 1843	
Genus: Lathonura Lilljeborg, 1853	
1. <i>Lathonura rectirostris</i> (O. F. M.)	+ Pe.
Genus: Ilyocryptus Sars, 1862	
1. <i>Ilyocryptus sordidus</i> (Liev.)	+ V.
2. <i>Ilyocryptus agilis</i> Kurz	+ P-ki
Genus: Macrothrix Baird, 1843	
1. <i>Macrothrix laticornis</i> (Jur.)	+ V., P-ki
2. <i>Macrothrix hirsuticornis</i> Norm. et Brady	+ V.
<i>M. h. (N. and Br.)</i> Var. <i>hirsuticornis</i>	+ V.
Fam.: Leptodoridae Lilljeborg, 1861	
Genus: Leptodora (Lillj., 1861)	
1. <i>Leptodora kindti</i> (Focke)	+ Ri., V., Ge., N., P-ki, M. a. Z., G. a. S.
<i>Leptodora hyalina</i> Lillj.	+ B. a. Z.

The Cladoceran fauna of Lake Skadar is represented from great numbers of cosmopolitan species: *Alonella excisa excisa*, *Alona guttata guttata*, *Biapertura affinis affinis*, *B. intermedia intermedia*, *Bosmina longirostris*, *Chydorus sphaericus sphaericus*, *Daphnia hyalina*, *D. longispina*, *Graptoleberis testudinaria testudinaria*, *Ilyocryptus sordidus*, *Macrothrix hirsuticornis*, *Moina micrura*, *Pleuroxus aduncus aduncus*, *Scapholeberis mucronata*, and *Simocephalus serrulatus*. They comprehend over 27% of all cladoceran species in the lake.

The jointly forms for Holarctic and Neotropic regions are: *Leptodora kindti*, *Macrothrix laticornis*, *Sida crystalina*, *Diaphanosoma brachyurum* and the which can be found farther: *Ceriodaphnia reticulata* (and in Ethiopian region), *Leydigia leydigii* (and in Southern Africa, on Sumatra and Australia), *Alona quadrangularis*, *A. costata*, *Acroperus harpae* and *Leydigia acanthocercoides* (and in Ethiopian and Indomalayan regions), are represented with about 19% cladoceran community.

Holarctic species takes about 17%. They are: *Alonella nana*, *Chydorus ovalis*, *Ch. sphaericus caelatus*, *Disparalona rostrata*, *Eurycercus lamellatus*, *Oxyurella tenuicaudis*, *Pleuroxus laevis laevis*, *P. trigonellus trigonellus* and *Rhynchotalona falcata*.

LEGEND — LEGENDA

abbrev.	authors	published	Cladocera	Copepoda
skraćenice	autori	objavljeno		
Ri.	Richard	1897	+	+
St.	Steuer	1900	—	+
B. a. Z.	Brehm and Zederbauer	1905	+	+
V.	Vereshchagin	1912	+	—
Pa.	Parenzan	1931	+	+
Rö.	Rössler	1931	+	+
Ge.	Gessner	1934	+	+
N.	Nedeljković	1959	+	+
P-ki	Petkovski	1961	+	+
M. a. Ž.	Milovanović and Živković	1965	+	+
Pe.	Petković and Petković	1968	—	+
K.	Kiefer	1968	—	+
Pe.	Petković	1977	+	+
Pe.	Petković	1980	+	+
G. a. S.	Gannon and Stemberger	*	+	+
T.	Torke	*	—	+

* Monography of Lake Skadar — in print
 Monografija Skadarskog jezera — u štampi

The forms distributed in Holarctic and Ethiopian regions (*Alonella exigua exigua*, *Chydorus piger piger*, *Lathonura rectirostris*, *Moina rectirostris* and *Monospilus dispar*), but and in Indomalayan and Australian regions (*Pseudochydorus globosus*) and on New Zealand (*Camptocercus rectirostris rectirostris*) comprise about 13% of cladoceran fauna in the lake.

The few species, something over 9% are common to the Palearctic region. They are: *Acroperus angustatus*, *Anchistropus emargiantus*, *Ilyocryptus agilis* and *Pleuroxus truncatus*; and some of them can be found in northern Palearctic region as *Daphnia cucullata*.

A limited geographical distribution have: *Alona guttata tuberculata* (Europa and Columbia), *Camptocercus rectirostris biserratus* (Europa and USA), *Alona rectangula pulchra* (Europa and Que-

ensland), *Daphnia galeata galeata* (Europa and Siria and China) and *Chydorus sphaericus alexandrovi* (Europa and Africa, Indo-Malayan and Australian regions) and *Alona rectangula rectangula* (Africa and USSR) — about 11%.

Copepoda

Only 18 species were reported up to 1972: Richard, 1897 (2 species); Steuer, 1900 (1 species); Brehm und Zederbauer, 1905 (2 species); Parenzan, 1931 (2 species); Rössler, 1931 (2 species); Gessner, 1934 (2 species); Nedeljković, 1959 (4 species); Petkovski, 1961 (14 species); Milovanović, and Živković, 1965 (4 species); Petković and Petković, 1968 (2 species); Kiefer, 1968 (1 species).

As a result of Lake Skadar Project 28 species were found from the suborders *Cyclopoida* (family *Cyclopidae* — 19 species), *Calanoida* (family *Diaptomidae* — 1 species), *Harpacticoida* (families: *Ectinosomidae*, *Ameiridae*, *Conthocamptidae* and *Cletodidae*—7 species) and *Copepoda parasitica* — 1 species: (Petković, St. 1977 — 6 species); Gannon and Stemberger (5 species, registered in Monography of Lake Skadar — in print), and Torke (2 species — in the same Monography). And finally 4 species are to be pointed out as new for this lake: *Acanthocyclops (M.) viridis*, *Microcyclops varicans*, *M. rubellus*, and *Bryocamptus (B.) pygmaeus*. (Petković, 1980 — in this paper) (Tab. 2).

It is very interesting and very important to know that the presence of *Eudiaptomus drieschi* (Pope and Mrazek 1895), is legalised in the Lake Skadar fauna, and accepted by Petković (in this paper) and Gannon, Stemberger and Torke (in Monography of Lake Skadar, in print) (according to the Kiefers Revision of Genus *Eudiaptomus*, 1968).

A few species (around 14%) are euplanktonic. *Eudiaptomus drieschi* and *Mesocyclops leuckarti* are the most abundant and most important species of *Copepoda* in Lake Skadar (Nedeljković, 1959; Milovanović, and Živković, 1965, and Ivanović, 1968). Most species (about 86%) live in the littoral, especially in the macrophytic vegetation. The most intensive development of euplanktonic copepods takes place in summer time (Nedeljković, 1959; Milovanović and Živković, 1965; Petković, and Petković, 1968). The same case is for the littoral forms, but they are directly dependent on the presence of macrophytes.

Ergasilus sieboldi, an ectoparasitic copepodan species, occurs in the lake too.

Tab. 2. Historical and actual survey of composition of recent *Copepoda* in Lake Skadar

Tab. 2. Istorijski i aktuelni pregled sastava recentnih *Copepoda* u Skadarskom jezeru

Order: Copepoda H. Milne Edwards, 1830	
Suborder: Cyclopoida Sars	
Fam.: Cyclopidae G. O. Sars, 1913	
Subfam.: Eucyclopinæ Kiefer, 1927	
Genus: Macrocyclus Claus, 1893	
1. Macrocyclus albidus (Jurine)	+ P-ki, M. a. Ž.
Genus: Eucyclops Claus, 1893	
1. Eucyclops serrulatus (Fisch.)	+ P-ki, G. a. S.
2. Eucyclops macruroides (Lillj.)	+ P-ki, G. a. S.
3. Eucyclops lilljeborgi (G. O. Sars)	+ N.
Genus: Paracyclops Claus, 1893	
1. Paracyclops fimbriatus (Fisch.)	+ P-ki
2. Paracyclops affinis (Sars)	+ P-ki
Genus: Ectocyclops Brady, 1904	
1. Ectocyclops phaleratus (Koch)	+ Pe.
Subfam.: Cyclopinae (DaDna, 1852), Kiefer, 1927	
Genus: Cyclops O. F. Müll., 1776	
1. Cyclops strenuus strenuus Fisch.	+ Pe.
2. Cyclops lacustris? Sars	+ Pe.
3. Cyclops sp.	+ Rő, Par.
Genus: Acanthocyclops Kiefer, 1927	
Subgenus: Acanthocyclops Kiefer, 1927	
1. Acanthocyclops (A.) vernalis (Fisch.)	+ Pe.
Subgenus: Megacyclops Kiefer, 1927	
1. Acanthocyclops (M.) viridis viridis (Jur.)	(+ Pe.)
Genus: Cryptocyclops G. O. Sars, 1927	
1. Cryptocyclops bicolor (Sars)	+ P-ki
Genus: Microcyclus Claus, 1893	
1. Microcyclus varicans (Sars)	(+ Pe.)
2. Microcyclus varicans f. doiranensis Petkovski	+ P-ki
3. Microcyclus rubellus (Lillj.)	(+ Pe.)
Genus: Mesocyclops Kiefer, 1927	
1. Mesocyclops leuckarti (Claus)	+ Ge, N., P-ki, M. a. Ž., Pe., G. a. S.
Cyclops Leuckarti Sars	
Genus: Thermocyclops Kiefer, 1927	
1. Thermocyclops crassus (Fisch.)	+ Ri, B. a. Z.
Thermocyclops hyalinus (Rehb.)	+ G. a. S.
	+ N.
2. Thermocyclops neglectus (Sars)	+ M. a. Ž.
Suborder: Calanoida G. O. Sars	
Fam.: Diaptomidae G. O. Sars, 1903	
Subfam.: Diaptominae Kiefer, 1932	
Genus: Eudiaptomus Kiefer, 1932	
1. Eudiaptomus drieschi (Poppe et Mrazek, 1895)	+ K., Pe., G. a. S.
Eudiaptomus vulgaris (Schmeil)	+ P-ki, Pe.
Diaptomus coeruleus	+ Ri.
Eudiaptomus coeruleus F.	+ N., M. a. Ž.
Diaptomus sp.	+ Rő., Par.
Diaptomus vulgaris Schm. v. scutariensis Steuer	+ St., B. a. Z., Ge.

Suborder: Harpacticoida G. O. Sars
 Fam.: Ectinosomidae Sars, 1903; Olofson, 1918
 Genus: Ectinosoma Boeck, 1864
 Subgen.: Halectionosoma

- | | |
|------------------------------------------------------------|---------|
| 1. Ectinosoma (H.) abrau (Kritsch.) | + P-ki |
| Fam.: Ameiridae Monard, 1927; Lang, 1936 | |
| Genus: Nitocra Boeck, 1864 | |
| 1. Nitocra hibernica (G. S. Brady) | + P-ki |
| Fam.: Canthocamptidae Sars, 1906; Monard, 1927; Lang, 1948 | |
| Genus: Canthocamptus Westwood, 1836 | |
| 1. Canthocamptus staphylinus (Jurine) | + Pe. |
| Genus: Attheyella Brady, 1880 | |
| Subgen.: Attheyella | |
| 1. Attheyella (A.) crassa (Sars) | + P-ki |
| Genus: Bryocamptus Chappuis, 1928 | |
| Subgen.: Bryocamptus Chaappuis, 1928 | |
| 1. Bryocamptus (B.) pygmaeus (Sars) | (+ Pe.) |
| Genus: Paracamptus Chappuis, 1929 | |
| 1. Paracamptus schmeili (Mrazek) | + P-ki |
| Fam.: Cletodidae T. Scott, 1904 | |
| Genus: Nanopus Brady, 1880 | |
| 1. Nanopus palustris, Brady | + P-ki |

Copepodan fauna of Lake Skadar also includes a considerable number widely distributed — cosmopolitan forms, as for instance: *Acanthocyclops (M.) viridis viridis*, *Bryocamptus (B.) pygmaeus*, *Cryptocyclops bicolor*, *Ectocyclops phaleratus*, *Eucyclops serrulatus*, *Macrocyclus albidus*, *Mesocyclops leuckarti*, *Microcyclus varicans*, *Paracyclops affinis*, *P. fimbriatus* (about 36% of all copepods).

European species (*Canthocamptus staphylinus*, *Paracamptus schmeilii*, *Cyclops lacustris*), then European-Asiatic- African forms (*Eucyclops macruroides*, *Attheyella crassa*, *Eucyclops lilljeborgi*), as like European — African (*Cyclops strenuus strenuus*), or European-North American (*Nanopus palustris*), and European — North American and Saharean (*Microcyclus rubellus*), or North African and American (*Acanthocyclops A. vernalis vernalis*) — and a small number of the species distributed in Europa and Spitzbergen (*Ectinosoma abrau*) or in Europa and Palestine (*Nitocra hibernica*), and finally in Europa — Australia and America (*Thermocyclops crassus*), present over 46%.

The biogeographical insufficiently appropriated species (*Thermocyclops neglectus*-Africa?, and *Ergasilus sieboldi*), and some rare species as for instance: *Microcyclus varicans doiranensis* (— Dojransko and Skadarsko jezero); and *Eudiaptomus drieschi* (— Southern Yugoslavia — Lake Skadar, Northern Greece, Anatolia' Mesopotamia, southern coast of island Ceylon) — participate 18% of all copepods in Lake Skadar.

LITERATURE CITED

CITIRANA LITERATURA

- Richard, J. (1897): Entomostracés recueillis par M. le Directeur Steindachner dans les lacs de Janina et de Scutari. *Annalen des k. k. Naturhistorischen Hofmuseums*, Bd. XII, Nr. 1 (Heft 1), Wien.
- Steuer, A. (1900): Diaptomiden des Balkan, zugleich ein Beitrag zur Kenntnis des *Diaptomus vulgaris* Schmeil. *Sitzungsber. keis. Akad. wiss. math.-naturw. Classe*, T. 109, Ser. B, Abt. I.
- Brehm, V. und Zederbauer, E. (1905): Das September-Plankton des Skutarisches. *Verhandlungen der k. k. zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien*, Bd. Lv.
- Vereshchagin, G. U. (1912): Cladocera Skutarijskogo ozero (Chernogoria). *Raboty laborat. Zool. kabineta inperator. Varšav. Univ.*
- Parentan, P. (1931): Cladoceri d' Albania con brevi notizie morfologiche ed idrobiologiche sui grandi laghi albanesi. *Atti dell' Accademia Veneto Trentino — Istriana — Vol. XXI.*
- Rössler, E. (1931): Prilog ribarskoj biologiji Skadarskog jezera. *Ribarski list — Ilustrovani časopis za ribarstvo. Poluslužbeni organ ministarstva poljoprivrede i voda. Glasilo ribarskog društva za Bosnu i Hercegovinu, God. VI: 121-127, br. 11 i 12. Sarajevo.*
- Gessner, F. (1934): *Limnologische Untersuchungen am Skadar — (Skutari —) See. Glasnik botan. zavoda i bašte univ. Beograd, T. 3, Nr. 1 — 2.*
- Nedeljković, R. (1959): Skadarsko jezero (Studija organske produkcije u jednom karsnom jezeru). *Posebna izdanja Biol. Inst. N. R. Srbije, Knj. 4 1-156.*
- Petkovski, T. (1961): Zur Kenntnis der Crustaceen des Skadar — (Scutari —) Sees. *Acta Mus. Mac. sci. nat. T. VIII, No 2: 29-52.*
- Milovanović, D. i Živković, A. (1965): Plankton Skadarskog jezera (1957-1958) *Zbornik radova, knj. 8, No 4, Biol. Inst. SR Srbije: 1-36.*
- Petković, S. i Petković, St. (1968): Dinamika brojnosti i količina biomase nekih komponenata planktonske zajednice Skadarskog jezera. »*Poljoprivreda i šumarstvo*« XIV, 3: 29-40, Titograd.
- Petković, St. (1977): Nove vrste u fauni Skadarskog jezera. *Glasn. Republ. zav. zašt. prirode — Prirodnj. muz., Titograd, 10: 31-36.*
- Kiefer, F. (1968): Versuch einer revision der Gattung Eudiaptomus Kiefer (Copepoda Clanoidea. *Mem. Istit. Ital. Idrobiol., Pallanza 24: 9-160.*
- Gannon, J. and Stemberger, R. (?): Impact of influent rivers on the distribution of zooplankton in Lake Skadar (Monography of Lake Skadar, in print).
- Ivanović, B. (1968): *Ekologija Alburnus albidus alborella (Filippi). Gođšnjak Biol. Inst. Univ. Sarajevo, Vol. XXI: 5-70*
- Torke, B. (?): Growth rates of crustacean zooplankton in Lake Skadar (Monography of L. Skadar, in print).
- Petković, St. (1979): The contribution to the knowledge of Rotatoria in Lake Skadar (Asurvey of investigations on Rotatoria in a karstic mediterranean ecosystem). »*Poljoprivreda i šumarstvo*« XXV, 4, Titograd.
- Petković, St. (1980): A synthetic survey of investigations in a karstic mediterranean lake ecosystem (The contribution to the knowledge of Protozoa in Lake Skadar) »*Poljoprivreda i šumarstvo*« XXVI, 1, Titograd.
- Petković, St. (1978): The contribution to the better knowledge of ecology and distribution of Brachionus sessilis Varga 1951 (Rotatoria) »*Poljoprivreda i šumarstvo*« XXIV, 2: 17-38, Titograd.

Димитрије Бојић,
дипл. инж. шумарства

Кратак историјат проглашења Биоградске горе за национални парк

Рјешењем Народне Скупштине у Подгорици од 16. новембра 1918. конфискована је сва имовина династије Петровић у корист нове државе — Југославије. У тој имовини налазила су се три шумска комплекса — дворска ловишта: Биоградска гора, Мораково и Стоге — први у сливу Биоградске ријеке, други у врх Никшићке Жупе и трећи између планинских вијенаца Његоша и Голије. Површина Биоградске горе износила је 1622 ха, Моракова 1132 и Стога 830 ха — што укупно износи 3584 ха. За конфисковану имовину Југославија је касније исплатила династији Петровић, као накнаду 50 милиона динара.

До 1931. ова три шумска комплекса држало је Министарство финансија, а те године предало их је Министарству шума и рудника својим рјешењем бр. 13891 од 25. маја 1931. До 1937. припадала су територији Дирекције шума у Скопљу, а тада је ова предала Мораково и Стоге новооснованој дирекцији шума у Мостару. Наиме, дирекције шума управљале су државним шумама, а њихове су територије базиране на економским захтјевима, не обазирјући се на границе административних јединица.

Биоградска гора није обухватала све шуме у сливу Биоградске ријеке, већ само дио који је био својина династије Петровића. Дио шуме у самом изворишту ријеке (око 400 ха) био

У заоставштини пок. Димитрија Бојића, дипл. инж. шумарства, 1897-1977. нађен је чланак о Биоградској гори, који објављујемо уз нека минимална прилагођавања.

је својина племена Морачана и Ровчана све до национализације шума 1947, када су племенске шуме постале друштвена својина.

Тек је приликом инвентаризације шума 1949. ових 400 ха у изворишту Биоградске ријеке елаборатом инвентаризације припојено националном парку Биоградска гора. Од тада укупна површина парка износи око 2000 ха и чини природну цјелину.

У току 1934. и ранијих година дрвно-индустријско предузеће ШИПАД сјекло је сеоске и племенске шуме које се граниче комплексом шума Биоградске горе. Исто тако, у то вријеме сјекла је фирма ОМБЛА племенске шуме у масиву Сомине, које су биле близу бившег дворског ловишта Стоге, као и неке мале приватне пилане око ловишта у Моракову. Како се границе ових бивших дворских шума нијесу знале, постојала је опасност да те фирме посијеку дјелове и тих шума. Наиме, краљ Никола је 1915 при одступању у Француску, понио са собом документа о њиховим границама. С тога је било потребно утврдити што прије њихове границе и геодетски их премјерити и видно обиљежити.

Министарство шума и рудника одредило је 1934. мене на челу Секције шумарских инжењера од 4 члана да извршим изналажење и геодетски премјер границе Биоградске горе, као и мало касније истог љета, по указаној потреби, да израдим и уређајни елаборат за проглашење комплекса за национални парк. Ради овог посљедњег задатка Министарство је одобрило да ми Дирекција шума Скопље одмах додијели још два инжењера да је овај тешки рад завршен у току 1934. године.

Идуће 1935 године, Министарство ме је опет одредило да утврдим границе и геодетски премјерим и остала два комплекса — Мораково и Стоге, па је и овај рад завршен до краја те године.

Начелник Министарства у име Министарства овластило ме је усмено да могу вршити мале исправке граничне линије поред сусједних имања сељака, ако су они границом јако стијешњени, па ће ми Министарство то накнадно одобрити, пошто исправке проведем и поднесем о томе извјештај.

Ја сам у Биоградској гори извршио 4 исправке. Прву изнад утоке Језерштите у Тару, јер је граница ишла ивицом ливаде поред саме куће једног сељака. Другу сам исправку извршио испод вијенца Огорјеле главе (кота 1988) гдје се од коте ка Биоградској риједи спуштају стрме литице и камењари слабо обрасли травом, а при дну камењара постоје неколике шире крашке вртаче — ливаде, власништво неколицине сељака. Литице и камењар раније су обухваћени границом ловишта искључиво ради боравка дивокоза, па су стога сељаци сијено морали износити на лебима преко косе.

Трећу исправку извршио сам код катунa Риве близу врха Бендовца (кота 1772). Ту има десетак колиба. Ти су сељаци до Балканског рата имали катун код Шишког језера. Како им је тамо било веома далеко, на великој надморској висини и без шуме око колиба, они су на почетку Балканског рата побјегли са катуном у увалу заштићену шумом од вјетра, а одмах испод колиба имају извор воде за себе и стоку. Изнад колиба постоје добре приватне ливаде, па пошто се покосе, стока има добру пашу. Тај сам катун оставио изван шуме Биоградске горе.

Четврту исправку сам извршио југозападно од катунa Ланишта испод коте 1786, гдје су три сељака без земљишта искрчила око 2 ха шуме, подигли мале кућице и посајали кукуруз.

Испред ратова краљ Никола је био дао у својину престолонаследнику Данилу Биоградску гору. Овај опет није могао да плаћа чувара шуме — ловишта, па је узео за чувара једног официра народне војске да он чува ловиште, поред рада код своје куће, а да му плата буде од сијена са ливада око језера и од глобе које сам чувар одређује, када кога ухвати да лови дивљач и рибу у ријечи и језеру, или када пролази кроз ловиште.

Док смо 1934. радили на ограничавању Биоградске горе, сазнали смо да ШИПАД настоји да од Министарства шума и рудника добије концесију да сијече њене дрвне масе. Одмах сам о томе обавијестио директора Дирекције шума Скопље инж. Љубомира Марковића. Размишљали смо о томе шта да се ради. Дошли смо до закључка да се сјеча може једино сузбити ако се шума — ловиште прогласи за национални парк. По договору, ја сам одмах Дирекцији написао образложен предлог, а директор Марковић га је од своје стране образложио и покрепио и лично га однио одмах у Министарство. Тамо је за предлог придобио и један број шумарских стручњака, међу којима и начелника Одјељења државних шума инж. М. Манојловића.

Начелник је тада упознао са предлогом тадашњег министра шума и рудника, којему се предлог допао и који је узео на себе обавезу да га изнесе на сједницу Владе. Он је то благовремено и урадио. Влада је усвојила предлог и овластила министра да Биоградску гору прогласи за национални парк. Министар је то ускоро и урадио. *Тако је шума — ловиште краља Николе, односно престолонаследника Данила, постала национални парк.*

Пошто ми је директор Марковић казао да је повољна ситуација за проглашење националног парка, а како сам са секцијом био при крају са повлачењем и премјером граничне линије, то сам одмах, не чекајући проглашење, прешао на постављање граница одјељења и њихово обележавање на терену, како бих могао одмах прећи на премјер шума ради израде елабо-

рата дрвних маса, одређивања врста дрвећа и прикупљања осталих података. Директор Марковић ми је послао још два инжењера, па сам са секцијом од шест инжењера могао те јесени завршити све теренске радове, јер сам знао да ћу идуће 1935 године морати ограничавати и двије остале шуме — ловишта Мораково и Стоге. Али пошто је министар донио рјешење о прогласу за национални парк током 1935., није било ни нужно журити.

Према упутствима за премјер шума и израду привредних планова издатих од Министарства шума и рудника, сви су се израђени привредни планови за државне шуме морали у концепту доставити Шумарском одсјеку надлежне Банске управе, да га она проучи и предложи евентуалне допуне.

Директор Марковић разговарао је телефоном са шефом Шумарског одсјека Банске управе на Цетиње, па с обзиром да је одсјек имао мали број млађих шумарских стручњака, који нијесу радили на оваквим пословима, интересовао се да ли да Дирекција одмах пошаље одсјеку елаборат Биоградске горе на прописани поступак, или да се причека док би одсјек, ма и на кратко вријеме, добио којег старијег стручњака, који је радио на оваквим пословима. Шеф одсјека прихватио је рјешење да се причека, па када добави стручњака, он ће од Дирекције тражити елаборат.

Како Шумарски одсјек на Цетињу ни до 1937. године није добио одговарајућег стручњака, то је Дирекција затражила од одсјека да дадне пристанак да се Биоградска гора прогласи за национални парк, тако да се и та формалност сврши. Тај је акт одсјека достављен Дирекцији шума 1937. али концепт елабората није враћен. Вјероватно због предратне ситуације ни Дирекција ни одсјек нијесу журили са враћањем елабората и његовим умножавањем, пошто је комплекс већ био проглашен за национални парк и извршени сви радови потребни за то проглашење. Тако сам ја 1945. нашао концепт елабората Биоградске горе у архиви бившег Шумарског одсјека Банске управе на Цетиње.

ШИПАД је стално настојао код Министарства шума и рудника да добије концесију за сјечу Биоградске горе. Директор Марковић сложио се са мном да ја, као Колашинац, одем код патријарха Гаврила Дожића, такође Колашинца и већ упознатог са проблемима Биоградске горе и Биоградског језера и замолим га за помоћ и интервенцију да се Биоградска гора не сјече, већ да се сачува као национални парк. Патријарх је схватио значај Биоградске горе као националног парка и радо је пристао да пружи помоћ. Увијек је интервенисао да се спријечи

сјеча Биоградске горе, када би ШИПАД то покушао. Тако је овај национални парк био заштићен све до почетка Другог свјетског рата.

Послије Другог свјетског рата била је почела сјеча Биоградске горе ради обнављања спаљених кућа околних села. Ја сам о томе одмах обавијестио инж. Љубомира Марковића, бившег директора дирекције шума у Скопљу, који је тада као пензионер живио у Београду. Он је тада био члан Академијског савјета за струку шумарство, чији је председник био Академик проф. др Синиша Станковић. Како је проф. Станковић одлично познавао Биоградско језеро и Биоградску гору, то је он одмах писмено интервенисао код руководства Црне Горе, да се не сјече Биоградска гора. То се још једном поновило и тако су сјече спрјечене.

У току 1964. и 1965. године Секретаријат Извршног вијећа Црне Горе за пољопривреду и шумарство, направио је уговор са групом од 4 шумарска инжењера да направе нови елаборат о сјечи шуме у Биоградској гори, остављајући један узак појас око Језера и пута Језеро — Тара. Радове је група на терену изводила у току љета 1964. и 1965. године.

Ја сам поново интервенисао у Секретаријат за пољопривреду и шумарство да се не врши сјеча шуме у Биоградској гори. При томе сам изјављивао да ћу преко стручне и дневне штампе апеловати на јавност да се таква сјеча спрјечи. До сада сјеча није отпочела.

У овом кратком приказу не могу се изнијети све биолошке и туристичке вриједности и особине националног парка Биоградске горе. Са биолошке стране то је јединствен шумски објекат у Европи, гдје се мјешовита прашума листача и четинара четири вијека развијала без икаквог човјекова утицаја. Сачињавају је око 50% четинари — јела и смрча и 50% буква, са примјесом племенитих листача — бијели јасен, горски јавор, јавор, мљеч, липа и јавор визијани. Старост појединих врста дрвећа креће се од 150-350 година, а појединачних и до 400. Ту шумарски стручњаци могу проучавати како природа, тај најбољи стваралац, развија живот са биолошке стране.

Ми смо сувише задирали и претјеривали својим дјеловањем у шумама, па нам је стање шума доста неповољно. Стога морамо одмах почети да стање шума поправљамо, а прашума Биоградске горе биће нам добар виструктор.

Ми имамо недирану прашуму у Перућници — један дио националног парка истог имена. Међутим, то је прашума чистих четинара. У Швајцарској, Њемачкој, Норвешкој, Шведској и Финској има доста прашума, али то су све чисти четинари, због хладне климе, уз малу примјесу брезе.

Швајцарска, Аустрија и Њемачка као и неки предјели Француске имали су раније доста мјешовитих шума четинара и букве. Како буква до краја 19. вијека није имала никакве техничке вриједности, осим као огревно дрво, то су ове земље искрчиле букву а оставиле четинаре. Када је крајем 19. вијека пронађен поступак парења букве и она као таква нашла више-струку индустријску примјену, вриједност букве порасла је огромно. Током времена примијетило се да се истребљењем букве из шума квалитет шумског земљишта знатно погоршава због недостатка хумуса, па услјед свега тога, сада се у тим земљама у четинарске шуме поново уноси буква, уз знатне напоре и трошкове. Отуда шумарски стручњаци из тих земаља апелују да се Биоградска гора, као једини такав биолошки објекат у Европи, сачува како би служио за примјер природног развоја и подизања шума.

Биоградско језеро је глечерска творевина. То се јасно види на великој моренској осипини испод самог језера по изразитом моренском материјалу, као и по великој моренској вртачи, која се налази на коју стотину метара сјеверозападно од обале језера — гдје су куће, у коју понире поток, чија вода поново извире на дно моренске осипине у корито Језерштите.

У језеру има десетак понора. Вртлог воде једног понора код малог полуострва испод горње куће, стално се види при оваквом нивоу воде у језеру. У горњем дијелу језера, при обали на западној страни за вријеме сушног љета, када ниво воде спавне, неколико таквих понора изађе на површину у виду цијеви, кроз које вода понире. Када је љето сушно, дно горњег језера остане скоро за половину суво са чистим шљунком бијеле боје.

У прољеће и у јесен, када Биоградска ријека надође, она утиче трокраком делтом у горње језеро и одмах код јужног крака истиче под новим именом као Језерштица — једна ријека са два имена. Љети, када вода опадне Језерштица не извире из самог језера, већ нешто ниже испод моренске осипине.

Са туристичке стране вриједност овог националног парка веома је велика — али се због малог простора у овом чланку о томе не може говорити.

Инж. Љубомир Марковић и ја имали смо намјеру да овај кратки историјат проглашења Биоградске горе за национални парк и његову одбрану од сјеча напишемо и објавимо заједно. Међутим, Марковић је доцније постао срчани болесник, а нешто касније и ја. Марковић је прије неколико мјесеци и умро, па сам сада ја приморан да то сам напишем у име обојнице, и то по сјећању, послје 42 године од израде елабората у 1934. години. До мог елабората из 1934. сада нијесам могао доћи. Он се негдје 1965. загубио. Њега је инж. Миладин Апић користио

1964. при изради свог елабората на 14 страница за сјечу Биоградске горе и цитирао наводећи: „по елаборату инж. Д. Бојића”. Исто тако у Ацићевом елаборату приложено је неколико фотокопија састојинске карте из мог елабората из 1934. Ацић би морао знати гдје се налази сада тај елаборат Биоградске горе.

Пошто нијесам сигуран да и у будуће неће бити покушаја да се издејствује сјеча Биоградске горе, то овим апелујем на шумарске стручњаке, да се одупру енергично свим таквим покушајима. При томе увијек треба имати на уму и мишљење Академијског савјета Југославије изражено на његовом редовном XXIX засиједању 19. фебруара 1958. у Београду, о забрани сјеча у националним парковима Перућице и Биоградске горе. То мишљење Академијског савјета гласи:

„Академски савет ФНРЈ придружује се свим настојањима да се прашума Перућице у шумско-господарској јединици, Зеленгори у потпуности заштити као велика природна реткост не само наше земље него и читаве Европе. Свуда у осталом делу Европе, тип прашуме, услед деловања човјека, готово је ишчезао, изузев у нашој земљи, и то само на ретким местима као што су област Перућице и Биоградске горе у Црној Гори. Већ само високи изузетно научни интерес везан за посљедње остатке прашуме у Европи оправдава најнужније заштитне мјере за те остатке. Њихова студија омогућила би низ закључака на којима почива развитак и одржавање наше шумске вегетације. Међутим, њихова експлоатација, у ма ком виду, донела би сасвим незнатне материјалне користи, али би зато уништила неповратно природне реткости које сведоче о прошлости биљног покривача наше земље. Уз то би се још у светској научној јавности изградило уверење да ми нисмо у стању да сагледамо вредност таквих природних реткости, што би свакако штетило културном престижу Југославије”.